

วัฒนธรรม ประเพณี ของชาวไทลื้อ

ไทลื้อเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีวัฒนธรรมเป็นของตนเอง แตกต่างจากคนไทย และกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ในประเทศไทย วัฒนธรรมของชาวไทลื้อมีทั้งที่ยึดถือรูปแบบเดิมเมื่ออาศัยอยู่ในสิบสองปันนา และวัฒนธรรมที่ผสมผสานกับท้องถิ่นใกล้เคียงเมื่ออพยพมาอยู่ประเทศไทย โดยเฉพาะการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรมกับชาวไทยยวนคนเมือง

วัฒนธรรมที่ชาวไทลื้อยังยึดถือปฏิบัติมาจนทุกวันนี้ รวมทั้งประเพณี พิธีกรรม ตลอดจนรวมความเชื่อ 2 ประการไว้ด้วยกันคือ ความเชื่อในพุทธศาสนาและความเชื่อเรื่องเทวดา (เทวดา-ผี) สืบเนื่องจากความเชื่อดั้งเดิมของชาวไทลื้อ อาจจะรวมถึงกลุ่มชาติพันธุ์อื่น ๆ ด้วยที่ยึดถือและปฏิบัติการ เช่นไหว้ผีต่าง ๆ เพื่อให้การดำรงชีวิตของตน ครอบครัวยุติธรรม ทั้งหมู่บ้านเกิดความสุขและพืชผลอุดมสมบูรณ์ เมื่อศาสนาพุทธแพร่เข้ามาจึงผสมผสานกันทั้งความเชื่อพุทธศาสนาและผี โดยมีการปรับให้อยู่ร่วมกันได้โดยไม่ขัดแย้ง วัฒนธรรม ประเพณีของชาวไทลื้อบ้านทุ่งมอกที่ยังยึดถือปฏิบัติกัน ได้แก่ ประเพณีการตานธรรม การขึ้นเอนใหม่ กินก๋วยสลาก พิธีส่งเคราะห์เอน-บ้าน-เมือง (ซึ่งปรับมาจากการเข้ากรรมเอน-บ้าน-เมือง โดยยกเลิกข้อห้าม "คนในห้ามออก คนนอกห้ามเข้า") การบวชลูกแก้ว ฯลฯ ในการวิจัยครั้งนี้ ได้เลือกวัฒนธรรมประเพณีของชาวไทลื้อ คือประเพณีการตานธรรม พิธีส่งเคราะห์เอน-บ้าน-เมือง เป็นตัวอย่างในการศึกษาประเพณีเกี่ยวกับความเชื่อ และวัฒนธรรมด้านอื่น คือการแต่งกาย และภาษา เพื่อพิจารณาดูการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของชาวไทลื้อ

ประเพณีการทานธรรม

สืบเนื่องจากชาวไทลื้อยึดถือในพุทธศาสนาเป็นอย่างมาก เวลาเช้าทุกบ้านจะนำข้าวที่นึ่งสุกใหม่และน้ำ บางบ้านอาจจะมีกับข้าวด้วย นำมาที่วัดถวายพระประธานของวัด เรียกว่า "ใส่ข้าวพระเจ้า" นอกจากนี้แล้วยังแบ่งหมวดหมู่ในการทำอาหารมากถวายแก่พระภิกษุ-สามเณรที่วัดอีกด้วย เพราะชาวไทลื้อเชื่อว่าอันสงฆ์ของผลบุญจะทำให้ชีวิตเป็นสุข ประเพณีการทานธรรมก็เช่นกัน เป็นการทำบุญขนาดใหญ่เพื่อสะสมผลบุญให้แก่บรรพบุรุษผู้ล่วงลับไปแล้ว อีกทั้งให้กับผู้ทานธรรมเองด้วย

ประเพณีการทานธรรม หรือประเวณีการทานธรรม (การตั้งธรรมหลวง) หากเรียกตามสำเนียงชาวไทลื้อ คือ ประเพณีการทำบุญขนาดใหญ่ โดยแยกได้ 2 ลักษณะคือ

1. การทานธรรมประเวณี
2. การทานธรรมหลวง การทานธรรมหลวงแยกได้อีก คือ
 - 2.1 การทานธรรมให้คนตาย
 - 2.2 การทานธรรมไปภายนอก

1. การทานธรรมประเวณี การทานธรรมประเวณีหนึ่งจะกระทำกันไม่นานสัก 2-3 ปีที่ผ่านมา เนื่องจากการทานธรรมประเวณีจะกระทำในช่วงเดือน 12 ซึ่งตรงกับเทศกาลลอยกระทง จะมีเพียงการทานผ้าจำนำพรรษา ควบคู่กับการทอดผ้าป่าของหมู่บ้าน ตามประเพณีของชาวไทลื้อ หลังจากออกพรรษาจะยังไม่มีการทานผ้าจำนำพรรษา จะมากระทำในเดือนยี่เป็งทีเดียว แต่ขณะนี้เมื่อออกพรรษาจะมีการทานผ้าจำนำพรรษาควบคู่ไปเลย เมื่อถึงเดือนยี่เป็งจึงมีการทานธรรมประเวณีเพียงอย่างเดียว

เมื่อถึงเดือนยี่เป็งที่จะจัดงานการทานธรรมประเวณี จะประกาศให้ชาวบ้านทราบโดยทั่วไป และนำสิ่งของต่าง ๆ ที่จะถวายมารวมกัน ณ บ้านคนใดคนหนึ่ง ช่วยกันจัดตกแต่งเมื่อถึงเวลาเย็นจะแห่ครัวตานทั้งหมดไปที่วัด ให้พระทำพิธีหยาดน้ำ (กรวดน้ำ) ชาวไทลื้อเชื่อว่า สิ่งของใดก็ตามที่

พระหยาดน้ำแล้วจะเป็นของวัดทันที และพระจะอ่านธรรมให้ฟังเป็นอันเสร็จพิธีการตามธรรมประเวณี

2. การตามธรรมหลวง การตามธรรมหลวง (โหลง) หรือใหญ่ นั้น แยกได้ 2 ประเภทคือ การตามธรรมหาคนตาย และการตามธรรมไป ภายหน้า

2.1 การตามธรรมหาคนตาย คือ การทำบุญอุทิศส่วนกุศล ให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้วหรือการตามจอมกุน (กุน-คน) ไปบ่บ๊อก หมายถึง คนที่ไปไม่กลับ คือ คนตาย จะแสดงถึงความเชื่อเกี่ยวกับชีวิตหลังความตาย ความจริงการตามสิ่งของทุกอย่างให้กับคนตายนั้นจะกระทำเมื่อทำการฌาปนกิจศพ เสร็จสิ้นทันทีเลยก็ได้ แต่ชาวไทลื้อเชื่อว่า ยิตของตนจริง ๆ จะต้องกระทำ เมื่อถึงฤดูกาลเท่านั้น โดยหลังจากฌาปนกิจศพจะไม่มี การตามอะไรให้ โดยที่ การตามธรรมคือการที่เจ้าภาพไปจงให้พระภิกษุสามเณรมาเทศนาธรรมกัณฑ์ ต่าง ๆ เพื่อให้ผู้ตายได้ฟัง ด้วยเชื่อว่าอันสงฆ์ของการได้ฟังพระธรรมคำสอน จะทำให้ชีวิตผู้ตายดีขึ้น หรือไปสู่สุคติเร็วขึ้น นอกจากการตามธรรมแล้ว ชาวไทลื้อยังมีประเพณีการตามตุงให้แก่ผู้ตาย ซึ่งผู้ตายอาจตกนรกหรืออยู่ใน ภพที่ไม่น่าอยู่จะเกาะชายตุงขึ้นสู่สวรรค์หรือปราสาทได้

การตามธรรมหลวงจะปฏิบัติกันในเดือน 4 หรือเดือน 8 ตามปฏิทินการนับทางจันทรคติของชาวไทลื้อ ซึ่งเร็วกว่าชาวไทยล้านนาอีก 2 เดือน หรือปฏิบัติกันในช่วงหลังปีใหม่ (สงกรานต์) ไปแล้ว ราวเดือน พฤษภาคม แต่ก็ไม่ได้กำหนดแน่นอน อาจมีการเลื่อนไหลได้ เช่น ในปี พ.ศ. 2535 การจัดงานประเพณีการตามธรรมหลวงได้มาจัดรวมกันไปพร้อมการฉลองกำแพงวัดทุ่งมอก วันที่ 9-11 เมษายน 2535 ซึ่งการจัดงานประเพณีนี้ จะจัดงานทั้งหมด 3 วันด้วยกัน โดยมีบุคคลต่าง ๆ มาร่วมงานดังนี้

ผู้มาร่วมงาน

1. ญาติของผู้ที่เสียชีวิต มีทั้งญาติทางสายโลหิต คือ ลูก หลานโดยตรง และญาติพี่น้องที่เกิดจากการแต่งงาน เช่น ลูกเขย ลูกสะใภ้ เป็นต้น ซึ่งไม่ว่าจะอยู่ต่างหมู่บ้าน หรือต่างอำเภอ หากทราบข่าวว่ามี

การจัดการตามธรรมชาติ ต้องมาร่วม เช่น ช่วงเก็บข้อมูลมีชาวไทลื้อจากอำเภอเชียงคำมาร่วมงานด้วยเนื่องจากเป็นญาติกัน

2. เพื่อนบ้านใกล้เคียง ที่ได้รับการบอกกล่าวจากเจ้าภาพให้มาร่วมงาน โดยนำดอกไม้-ธูป-เทียน สิ่งของเล็ก ๆ น้อย ๆ มาร่วมทำบุญ และเงินประมาณคนละ 10-20 บาทหรือมากกว่านี้ตามแต่กำลังศรัทธาและความใกล้ชิด

การเตรียมงาน การเตรียมงานนั้นสิ่งของที่จะนำมาจัดเป็น "ครัวตาน" ต้องมีการจัดเตรียมแต่เนิ่น ๆ ในบางอย่างและบางอย่างต้องจัดเตรียมขณะที่มีงาน ได้แก่

1. สิ่งของที่ต้องจัดเตรียมมาก่อนเป็นเวลานาน เนื่องจากต้องใช้เวลา คือ ตุง, ผ้าเช็ดน้อย, ผ้าถุงแบบไทลื้อ เนื่องจากต้องใช้เวลาในการทอมาก ซึ่งสิ่งของพวกนี้จำเป็นต้องมีในการจัดครัวตาน และการจัดสร้างบ้านขึ้นถวายเป็นอีก อาจเป็นบ้านจริง แต่หลังเล็ก หรือบ้านจำลองก็ได้ แล้วแต่ฐานะเจ้าภาพ

2. สิ่งของที่ต้องจัดเตรียมขณะที่ใกล้จะถึงวันงาน ส่วนใหญ่เป็นประเภทอาหารสดที่ต้องนำมาจัดเลี้ยงแก่ผู้มาร่วมงาน ซึ่งจะจัดซื้อก่อนวันเริ่มงานเพียง 1-2 วัน โดยซื้อจากตลาดสดในจังหวัดแพร่ หรือจังหวัดพะเยา อาหารสดประเภทเนื้อจะซื้อสัตว์ประเภทนั้นมาและจัดการฆ่า ชำแหละเอง เช่น หมู หรือวัว หรือไก่ เป็นต้น นอกจากนี้เป็นส่วนผสมที่จะนำมาประกอบอาหารเลี้ยงแขก ได้แก่ แป้ง น้ำตาล ดอกส้อ เพื่อนำมาทำขนมดอกส้อ ซึ่งจะขาดเสียไม่ได้ในงานประเพณีของชาวไทลื้อ

3. สิ่งของอื่น ๆ ประเภทสิ่งของอุปโภค บริโภค ที่ใช้ในชีวิตประจำวันแบบเดิม คือ หม้อนึ่งข้าว, ไหข้าว, กะทะ, กระจับ, เขียนหมาก ฯลฯ สิ่งของที่ใช้ในชีวิตประจำวันแบบใหม่ คือ หม้อหุงข้าวไฟฟ้า ทีวี พัดลม หรืออาจจะมียุติทัศน์ รวมทั้งรถยนต์ด้วย หากเจ้าภาพมีที่จะจัดทานให้ นอกจากนี้แล้วสิ่งของอื่น ๆ ที่จะมีการทานคือ เพื่อนบ้านใกล้เคียงและญาติมิตรนำมาร่วมทำบุญให้แก่คนตาย ส่วนใหญ่จะเป็นผลผลิตทางการเกษตรที่ผลิตได้ ของตามฤดูกาล เช่น มะพร้าว ลำไย ลิ้นจี่ มีเช่นนั้น

ก็ชื่อประเภทขนมขบเคี้ยวจากร้านขายของชำข้าง ๆ บ้านที่จัดงานมาร่วมทำบุญด้วย

การจัดเตรียมสถานที่ การจัดเตรียมสถานที่เมื่อจะมีการตานธรรมหลวงคือ การนำตุงไปปักบริเวณวัด ตุง-ผ้าเช็ดหลวง และนำตุงอีกส่วนหนึ่งเตรียมไว้หน้าบ้านที่จัดงาน เพื่อเข้าร่วมขบวนแห่ที่จะแห่เข้าวัด ตุงที่จัดเตรียมมีไม่ต่ำกว่า 30 ผืน โดยเจ้าของงานเป็นผู้ทอเอง และเพื่อนบ้านนำมาร่วมทำบุญ หรือขอขมมาร่วมขบวนแห่ เมื่อเสร็จงานก็จะบูชาคืนหรือมอบให้วัดแขวนไว้ในวิหาร ดังที่ปรากฏในวิหารไทลื้อทั่วไป ตุงที่ปรากฏจะเป็นตุงผ้า หรือตุงใย หรือตุงกระดาษที่วาดรูปสัตว์ต่าง ๆ ติดไว้ ซึ่งตุงผืนหนึ่งกว่าจะทอได้ใช้เวลาแรมปีทีเดียว และจะมีการตานตุงนั้นไปให้ผู้ตายด้วยความเชื่อเกี่ยวกับการ "ตานตุง" นี้ ปรากฏในหนังสือตำนานเมืองหิรัญนครเงินยางศรีเชียงใหม่ได้กล่าวไว้ว่า ตุง (ธง) ดังกล่าวมานี้หากผู้ใดได้ทำบุญแล้ว ก็สามารถช่วยเหลือให้มนุษย์หลุดพ้นจากการตกนรกหมกไหม้ได้ ดังตำนานที่ว่ายังมีอำมาตย์คนหนึ่งนามว่า สิงห์กุกกู่ สิงห์กุกกู่ได้เอาตุงไปบูชาพระซึ่งเป็นพระประธานองค์ใหญ่ และเจดีย์ศรีนคร ครั้นสิ้นอายุลง พญาสมราชฝ่ายลงโทษบุคคลก็มาคร่าเอาตัวไปยังขุมอเวจี เมื่อได้มีการไต่สวนความ พบว่า อำมาตย์สิงห์กุกกู่นี้ก่อนตายได้ตานตุงไว้แล้ว จึงได้เกิดเป็นผลที่มีอันสงฆ์อย่างแรงกล้าให้หลุดพ้นจากขุมนรกไปสู่สวรรค์ ส่วนตุงที่เขียนรูปสัตว์ หรือธงตะขาบ นั้นมีเรื่องเล่าสืบต่อ ๆ กันมาว่า สมัยสัตว์พูดได้เมื่อชาวบ้านมีจิตศรัทธาที่จะจัดเป็นกฐินถวายทาน พวกสัตว์ต่าง ๆ เช่น งูและตะขาบ และสัตว์อื่น ๆ ก็มักจะขอเดินทางไปทำบุญด้วย แต่ว่าเมื่อสัตว์ดังกล่าวเดินทางไปด้วย ทำให้ชาวบ้านกลัวสัตว์จะทำร้าย จึงทำให้ขบวนกฐินติดกับแตกฮือ ๆ ทำให้เสียขบวนอยู่บ่อย ๆ ฉะนั้นจึงทำให้ชาวบ้านนำกฐินไปทอดที่วัดไกล ๆ ทำให้สัตว์เล็ก ๆ เช่น งูหรือตะขาบไม่สามารถติดตามขบวนกฐินไปได้ ถึงกับอกแตกตายเสียก่อนที่จะได้ทำบุญ พญาสัตว์ซึ่งเป็นหัวหน้าของสัตว์เล็ก ๆ เหล่านี้จึงได้ขอร้องมนุษย์ว่าถ้าหากจะมีการทำบุญที่ไหนทั้งใกล้และไกล ขอให้ทำเป็นตุง (ธง) รูปของสัตว์ เช่น ตะขาบและงู แห่ไปใน

ขบวนด้วย ซึ่งชาวบ้านก็ตกลงจึงปรากฏว่ามีธงรูปงู และรูปตะขาบ จนกระทั่งบัดนี้ (ซูร์ตัน ชัยมงคล, 2526: 57-58)

นอกจากนำตุงไปไว้ที่วัดแล้ว หากเจ้าภาพจัดสร้างบ้านอุทิศให้แก่คนตายโดยเป็นบ้านจำลองขนาดเล็กสร้างด้วยไม้จริงหรือกระดาช แล้วจะนำไปเตรียมไว้ในวัดก่อน แต่ก็ปรากฏว่ามีการสร้างบ้านด้วยไม้จริงหลังขนาดพอสมควรไว้ในวัดเช่นกัน บ้านนี้สามารถอยู่ได้ตามปกติเพียงแต่ขนาดเล็กมีเพียงห้องนอน ระเบียงด้านหน้าเท่านั้น ซึ่งจะยกบ้านสำเร็จรูปไว้ที่วัดเช่นกัน หรือบางครั้งจัดสร้างภายในวัดเลยทีเดียว

ขั้นตอนการดำเนินงาน ขั้นตอนการตาดธรรมหลวงจะประกอบด้วย 3 วันคือ

วันแรก เรียกว่า "วันห้าง" หรือวันเตรียมงาน โดยจัดเตรียมสิ่งของที่จะใช้दानให้ครบ ได้แก่ ครัวตาน ซึ่งจะประกอบด้วยนำมะพร้าวดิบหลาย ๆ ลูก แล้วแต่เจ้าภาพจัดไว้ หรือผู้มีจิตศรัทธานำมาร่วมทำบุญ นำมาเจียนเปลือกนอกด้านบนของผลมะพร้าว เฉพาะสีเขียวออกเล็กน้อย เพื่อนำสิ่งของปักลงไปผลมะพร้าวได้ ก่อนที่จะนำสิ่งของปักลงบนผลมะพร้าว จะต้องเหลาไม้ไผ่ให้โคนแหลมยาวประมาณ 1 ฟุต ส่วนบนสุดของไม้จะอ่อนโค้งตัวลงและมีเศษเยื่อไม้ที่เหลา ตั้งแต่โคนให้ไปบรรจบกันที่ปลายไม้ ซึ่งจะทำให้มองดูอ่อนช้อยงดงาม และมีประโยชน์เมื่อนำสิ่งของมาผูกติดปลายไม้จะไม่เลื่อนหลุด การจัดเตรียมมะพร้าวและเหลาไม้จะเป็นหน้าที่ของผู้ชาย ส่วนการนำสิ่งของมามัดติดปลายไม้เป็นหน้าที่ของผู้หญิง สิ่งของที่นำมามัดติดปลายไม้จะมีน้ำหนักเบา เช่น ขนม ปากกา ดินสอ สมุด หรือสิ่งอื่น ๆ แต่ที่ขาดไม่ได้คือ ผ้าเช็ดน้อย ซึ่งจะปักลงบน "มะพร้าวส้ม" นี้ ผ้าเช็ดน้อยมีขนาดเท่ากับผ้าเช็ดหน้าแต่จะต้องทอเอง และมีลวดลายบนผืนผ้า ซึ่งผ้าเช็ดน้อยนี้มีหน้าที่ในการปักครัวตานโดยเฉพาะ หากมีการทำบุญ दानสิ่งของจะขาดผ้าเช็ดน้อยนี้ไม่ได้

หน้าที่ของผู้ชายอีกอย่างหนึ่ง คือ การทำต้นผึ้ง โดยนำขี้ผึ้งแผ่นที่ขายตามท้องตลาดตั้งไฟให้ขี้ผึ้งละลาย นำผลมะละกอดิบมาตัดเป็นชั้นประมาณ 1 นิ้ว ถึง 2 นิ้ว กะขนาดให้พองาม โดยนำมาแกะสลักลวดลาย

ใช้ไม้เสียบติดกับขี้ผึ้งมะละกอแกะสลัก นำไปจุ่มในขี้ผึ้งที่หลอมละลายแล้ว โดยขี้ผึ้งนี้จะตั้งอยู่บนเตาไฟ หรือหากเกรงว่าไฟจะทำให้ขี้ผึ้งแข็งเร็วเกินไปก็นำภาชนะที่ใส่ขี้ผึ้งนี้วางลงบนกะทะที่ใส่น้ำ ตั้งบนเตาไฟอีกชั้นหนึ่ง นำมะละกอหรืออาจจะ เป็นผักก็ได้ ไปจุ่มลงในขี้ผึ้งและนำจุ่มลงในน้ำเย็นทันที สบัตให้ขี้ผึ้งหลุดจากแบบก็จะได้ออกผึ่งที่มีลวดลายเหมือนดอกไม้มีสีเหลืองนวลตา นำไปปักลงบนผลมะพร้าว ซึ่งจะเป็นผลมะพร้าวที่ปักเฉพาะดอกผึ่งเท่านั้น เรียกว่าต้นผึ้ง แต่เนื่องจากขี้ผึ้งจะอ่อนตัวเร็วเมื่อถูกความร้อน จึงต้องมีการพรมน้ำอยู่เสมอ ซึ่งหากดอกผึ่งโดนน้ำก็จะทำให้ผิวเหี่ยวลงไปได้ เพราะขี้ผึ้งที่ซบอยู่บางส่วน ฉะนั้นจึงไม่ค่อยมีผู้นิยมทำต้นผึ้งกันมากนัก เมื่อนำไปเข้าขบวนแห่เข้าวัด หากว่าอากาศร้อน ดอกผึ่งจะละลายอีก เพื่อความสะดวกรวดเร็ว ความสวยงาม บ้างก็ไม่จัดทำต้นผึ้ง แต่ซื้อดอกไม้สำเร็จรูปแทนเมื่อเสร็จงานก็มอบให้วัดบูชาพระต่อไป

หน้าที่ของผู้หญิงนอกจากการนำสิ่งของที่ผู้มีจิตศรัทธานำมาทำบุญ ปักลงบนครีวดานแล้ว คือ การทำอาหาร และขนม ส่วนใหญ่ผู้หญิงวัยแรงงานจะอยู่ด้านล่าง เนื่องจากช่วยกันประกอบอาหาร ผู้หญิงที่อยู่บนเรือนจะเป็นหญิงวัยกลางคนค่อนข้างชรา ช่วยงานเล็ก ๆ น้อย ๆ บนเรือน หรือหญิงที่เจ้าภาพเชิญมาร่วมงานเป็นแขกหรือญาติพี่น้องต่างบ้านจะรวมกันอยู่บนเรือน อาหารที่ทำเลี้ยง ได้แก่ แกงหยวก แกงขนุน แกงผัก หรือลาบเนื้อ เป็นต้น ขนมที่จะขาดไม่ได้ในงานทำบุญ คือ ขนมดอกส้อ คล้ายขนมเทียนแต่นำดอกส้อจริง ๆ ที่ขึ้นอยู่ตามป่ามาตากแดดให้แห้งจะมีสีน้ำตาล มีกลิ่นหอม นำมาบดละเอียดผสมลงในแป้ง ใส่นมดอกส้อ ทำจากมะพร้าวขูดฝอยผสมน้ำอ้อยคลุกเข้าให้เข้ากัน นำใส่นมมาห่อให้อยู่ภายในเนื้อแป้ง นำไปนึ่งจนสุก จะได้ขนมดอกส้อที่มีกลิ่นหอมหวาน นำแจกจ่ายให้ผู้มาร่วมงานรับประทานตลอดวัน การได้กินขนมดอกส้อ หมายถึง งานประเพณีที่สำคัญของชาวไทลื้อได้เวียนมาอีกปีหนึ่ง เมื่อถึงเวลาอาหาร ผู้หญิงจะช่วยกันยกสำรับมาเลี้ยง โดยบ้านงานจะทำเฉพาะอาหาร ส่วนข้าวเหนียวจะฝากบ้านใกล้เคียงให้หนึ่งถึงเวลาก็นำมาส่ง ขนมชนิดอื่นอาจมีขนมเทียน ข้าวเกรียบ ข้าวแตน ก็ได้ทั้งนี้แล้วแต่ฐานะเจ้าภาพ ผู้มาร่วมงานไม่เพียงแต่นำสิ่งของมาทำบุญหรือ

รับประทานอาหารเสร็จก็กลับ แต่จะพูดคุยกันต่อเป็นเวลานาน หรือร่วมฟังซอ หรือฟังขับลือกันด้วยความสนุกสนาน สิ่งเกิดจากการฟังแล้วมีการวิพากษ์วิจารณ์ และหัวเราะตลอดเวลา หากเจ้าภาพมีได้ว่าจ้างช่างซอหรือช่างขับ จะเปิด เทปแทนก็ได้

สิ่งของที่มีน้ำหนักและมีราคาส่วนใหญ่จะเป็นของเจ้าภาพ หรือญาติใกล้ชิดนำมาร่วมทำบุญ เช่น หม้อหุงข้าวไฟฟ้า พัดลม โทรทัศน์ เป็นต้น ซึ่งจะให้ผู้ตายนำไปใช้ในภพหน้า โดยสิ่งของที่มีราคานี้เมื่อนำไปทานให้วัด หยาดน้ำเรียบร้อยแล้ว จะขอบูชาคืนจากพระโดยนำเงินไปมอบให้จำนวนหนึ่ง เป็นการทดแทนแล้วนำสิ่งของเหล่านั้นกลับมา

จะเห็นได้ว่า สิ่งของที่บ้านเจ้าภาพจัดเตรียมนั้นอาจ จะไม่มากนัก จะจัดเตรียมเฉพาะสิ่งจำเป็น เช่น ตุ๊ก, ผ้าเช็ด ฯลฯ หรือ อาหารไว้เลี้ยงแขก ส่วนสิ่งของอื่น ๆ ผู้ทราบข่าวการตานธรรมจะนำ มาร่วมอย่างมากมายเกือบเต็มบ้านเลยทีเดียว หากว่าบ้านใดต้องการความ สะดวกเมื่อมีผู้เสียชีวิตภายในบ้านของตนจะจัดการตานทุกอย่างไปพร้อมกันที่ เดียว หลังจากเผาปนกิจศพเลยก็ได้ นอกจากความสะดวกแล้ว ยังเป็นการ ประหยัดค่าใช้จ่ายอีกทางหนึ่งด้วย แต่ตามประเพณีไทยจะไม่นิยมกระทำ เช่นนั้น จะตานเมื่อถึงเวลาตานธรรมหลวงเท่านั้น ซึ่งปีหนึ่ง ๆ อาจจะมี หลายเรือนที่จัดงานขึ้นพร้อมกัน

วันที่สอง หากว่าบ้านใดที่ยังไม่ได้มาร่วมทำบุญกับ เจ้าภาพในวันแรกที่เตรียมงาน ก็จะมาในวันที่ 2 ซึ่งปรากฏว่ามีจำนวน มากพอสมควร โดยเริ่มทยอยกันมาตั้งแต่เช้าที่รับประทานอาหารเช้าเสร็จ มา ถึงก็จะนำสิ่งของ เช่น ขนม หรือของใช้ต่าง ๆ ที่เตรียมมามอบให้ แก่ชาวบ้านที่มาช่วยงานอยู่ก่อนแล้ว และนำเงินอีกส่วนหนึ่งมอบให้แก่เจ้าภาพ เป็นการทำบุญด้วย จำนวน 10 บาทขึ้นไป และจะมานั่งพูดคุยกับเพื่อนบ้านที่ มาร่วมงานเช่นกัน เจ้าภาพจะนำของว่างมาเลี้ยงรับรอง เช่น ขนมดอกส้อ ขนมเทียน ข้าวเกรียบ และน้ำเย็น เป็นต้น เมื่อสิ่งของที่นำมามอบให้เจ้าภาพ มากขึ้น จึงจะช่วยกันนำไปปักที่ต้นดอกไม้ให้มีจำนวนมากขึ้น เมื่อถึงเวลาเที่ยง เจ้าภาพจะจัดอาหารมาเลี้ยงโดยอาหารจะจัดเตรียมกันตั้งแต่วันแรกในการ

ซื้อวัตถุดิบเตรียมมาปรุงอาหาร และตำน้ำพริกไว้ในตอนเย็น เจ้าภาพจะจัดแบ่งข้าวสารให้แก่ผู้หญิงที่มาร่วมงานในวันแรก เพื่อแบ่งเบาภาระในการนึ่งข้าวของเจ้าภาพ ก่อนถึงเวลาเลี้ยงอาหารกลางวันผู้หญิงมาช่วยกันปรุงอาหาร เช่น แกงอ่อม ลาบเนื้อ แกงผัก เป็นต้น เมื่อถึงเวลาผู้หญิงจะช่วยกันยกสำรับไปเลี้ยงอาหารผู้ร่วมงาน โดยนำข้าวหนึ่งที่แจกจ่ายให้เพื่อนบ้านไปนึ่งมาใส่จานยกขึ้นไปพร้อมสำรับอาหาร ทุกคนที่มาร่วมงานจะรับประทานร่วมกัน ควบคู่ไปกับการฟังชอหรือการขับลือ รับประทานอาหารกลางวันเสร็จ ช่วงบ่ายจะมีการขนควัวตานทุกอย่างไปวัด โดยช่วยกันคนละขึ้น 2 ขึ้น หยิบลงจากบ้านไปเตรียมขบวนหน้าบ้าน โดยมีผู้เฒ่าผู้แก่ถือตุ้ตงเดินนำหน้าขบวน ถัดมาเป็นขบวนฆ้อง, กลอง หรือเครื่องดนตรีที่ทำให้เกิดความครึกครื้นแก่ขบวนแห่ควัวตาน บุคคลใดที่ไม่ได้ถือควัวตานก็จะผ่อนรำไปด้วยความสนุกสนาน เมื่อถึงประตูวัดจะมีผู้เฒ่าผู้แก่จำนวนหนึ่งประมาณ 4-5 คน เป็นสตรี นำข้าวตอกดอกไม้มาโปรยบนขบวนควัวตานจนกระทั่งขบวนควัวตานผ่านเข้าวัดไปหมด จะมีการเดินวนรอบวิหาร 3 รอบ เมื่อครบรอบจะทำสิ่งของทั้งหมดมาวางรวมกันที่ศาลาที่ได้สร้างเตรียมไว้

เวลาเย็นพระจะมาเทศน์ธรรมอันสงฆ์ อุทิศบุญกุศลทั้งหมดให้ผู้ตาย เจ้าภาพและญาติมิตร แม้กระทั่งชาวบ้านใกล้เคียงจะมาพร้อมฟังเทศน์ ผูกหลังจากจบ ผูกแล้วเจ้าภาพจะจัดธรรมอื่น ๆ ให้พระเทศน์อีกก็ได้ จนกระทั่งธรรมหมดจึงเสร็จพิธี แต่สิ่งของทั้งหมดยังไม่เก็บ จะรอจนถึงรุ่งนี้เช้า โดยเจ้าภาพจะมานอนเฝ้าสิ่งของทั้งหมดถึงรุ่งเช้าอีกวันหนึ่งจะตื่นมาล้างข้าว ประกอบอาหารให้มีบรรยากาศเหมือนดังชีวิตคนปกติ

วันที่สาม หลังจากที่ได้ตานธรรมหาผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว วันที่สามเป็นการตานธรรมเพื่อสะสมบุญไว้ให้แก่ตนเองในภายหน้าขนาดย่อม เพราะจัดรวมกันทั้งหมดบ้าน โดยเริ่มตั้งแต่เช้า ชาวบ้านจะไปทำบุญตักบาตรที่วัด กลับมารับประทานอาหารเช้า และนำควัวตานทุกอย่างไปรวมกันที่วัด โดยบ้านใกล้เคียงจะรวมไปพร้อม ๆ กัน หากว่าบ้านใดที่จัดทำควัวตานขนาดใหญ่ขึ้นมาหน่อย เช่น ปราสาท จะช่วยกันแบกไปที่วัด พร้อมไปกับขบวนร้องรำทำเพลงไปตลอดทางจนถึงวัด นำควัวตานไปรวมกันในวิหาร พระเริ่ม

เทศน์ธรรมชาดกเป็นเรื่อง ๆ เรื่องหนึ่งอาจมีความยาวถึง 24 ผูก หากเกรงว่าภายในวันนั้นพระจะเทศน์ธรรมได้ไม่หมด เนื่องจากเจ้าภาพที่เป็นเจ้าของกัณฑ์เทศน์มีมากมาย จะแก้ปัญหาโดยการให้พระหรือเณรขึ้นเทศน์บนธรรมมาสน์พร้อมกันครั้งละ 2 รูป ไปจนกระทั่งธรรมที่เจ้าภาพกัณฑ์เทศน์เตรียมไว้หมด บางครั้งจนกระทั่งถึงเที่ยงคืน เนื่องจากต้องเทศน์ให้เสร็จภายในวันเดียว จนกระทั่งใกล้เที่ยงคืนเทศน์ธรรมมหาเวส ธรรมมาลัยต้น ธรรมมาลัยปลาย ธรรมมาลัยปลาย หมายถึง ธรรมสุดท้ายแล้ว เมื่อสวดจบสวดเบิกต่อเพื่อเป็นมงคลแก่บ้านเมือง

2.2 การตานธรรมไปถวายหน้า เป็นการตั้งธรรมหลวงอีกชนิดหนึ่งจะมีรายละเอียดและการเตรียมงานเช่นเดียวกับการตานธรรมไปหาคนตาย แต่ต่างกันที่จุดประสงค์ เนื่องจากการตานธรรมไปถวายหน้า เป็นการทำบุญเตรียมไว้ในเฉพาะตนเองเมื่อตายไป แต่โดยรวมของการตั้งธรรมหลวงนี้เป็นงานประเพณีของชาวไทลื้อที่ต้องร่วมใจกันกระทำทั้งชุมชน โดยเริ่มตั้งแต่การจัดเตรียมสถานที่ โดยตกแต่งตั้งแต่ปากทางหมู่บ้าน เข้าสู่หมู่บ้าน และวัดโดยใช้ตุง (ผ้าเช็ดหลวง) ต้นกล้วย ต้นอ้อย ปักเรียงรายเป็นระยะ ๆ นับพัน ๆ ชั้น ด้วยชาวไทลื้อเชื่อว่าเป็นการต้อนรับพระเวสสันดร (พระเวสสันดร) ชาวบ้านทุกคนจะต้องพร้อมใจกันไปช่วยงานที่วัด ทำอาหารกินร่วมกันที่วัดตลอด 3 วัน ที่มีการตานธรรม โดยแต่ละบ้านนำเนื้อหลังคาละ 3 ขีด ไปรวมกันที่หอประชุมหมู่บ้าน โดยมีหญิงวัยกลางคนช่วยกันปรุงอาหาร ตอนเช้าของวันที่มีการจะเคาะไม้เป็นสัญญาณให้ไปรวมกันที่วัด ฟังธรรม โดยแต่ละบ้านนำสิ่งของที่ตนเองจะทานนั้นแห้งไปไว้ที่วัดด้วยความครั้นเคร่ง กัณฐ์ธรรมที่แห่ไปวัดนั้น แยกได้ 2 ระดับคือ กัณฐ์ใหญ่และกัณฐ์ธรรมดา กัณฐ์ใหญ่จะเป็นของคนมีฐานะในหมู่บ้าน จะมีประมาณ 5-6 กัณฐ์ โดยมีทุกอย่างเครื่องใช้ในชีวิตรประจำวัน และปราสาทที่สร้างขึ้นจำนวน 7 ชั้น และกัณฐ์ใหญ่นี้จะเขียนสลากติดไว้ และนำสลากที่มีหมายเลขเดียวกัน ไปใส่ในขันรวมกันที่หน้าพระประธาน พระนิมนต์มาจากวัดอื่นจะเป็นผู้จับสลากกัณฐ์ใหญ่ และอ่านธรรมให้เจ้าของกัณฐ์นั้นไปโดยเจ้าของกัณฐ์นั้นจะนัดหมายเสียก่อนว่า ตนต้องการฟังธรรมกัณฐ์ไหน ซึ่งธรรมมหาเวสสันดรชาดกจะมีทั้งหมด 13 กัณฐ์ด้วยกัน

นอกจากนี้ยังมีธรรมเนียมชาดกเรื่องต่าง ๆ อีกมาก สำหรับกัณฑ์เล็ก ๆ นั้น จะถวายไว้ที่วัดทุ่งมอกทั้งสิ้น กัณฑ์ที่มีความสนุกสนานคือกัณฑ์มหาชาติ เนื่องจากมีการรับเสด็จเมื่อกลับเข้าเมือง จะมีฝนโบกขรพรรษตกลงมา ชาวบ้านจะโปรยข้าวสารทำทีเป็นฝนโบกขรพรรษที่วิหารหมด

ความยิ่งใหญ่ของงานประเพณีตั้งธรรมหลวงภายในหมู่บ้านลดลงกว่าเดิมมาก เนื่องจากภาวะเศรษฐกิจที่เปลี่ยนไป อาหารที่สามารถหามาเลี้ยงกันเองได้ ส่วนใหญ่คือปลาจากแม่น้ำยมหลังหมู่บ้าน เมื่อปลาหมดไปอาหารต้องซื้อมาเลี้ยง การประกอบอาชีพที่ต้องแข่งขันให้ทันเวลาในการเก็บเกี่ยวพืชผลเพื่อนำผลผลิตมาขาย อีกทั้งบุตรหลานเข้าโรงเรียนจึงต้องขยันประกอบอาชีพมากขึ้น และเด็กที่เรียนหนังสือมักไม่ค่อยสนใจที่จะไปวัด เวลาที่มีกิจกรรมดังกล่าว แต่ความยิ่งใหญ่ของงานยังคงตราตรึงอยู่ในใจของชาวบ้านทุกคน

พิธีส่งเคราะห์

พิธีส่งเคราะห์ของชาวไทลื้อบ้านทุ่งมอกนั้น เป็นพิธีกรรมเพื่อต้องการความสงบสุขของครอบครัวของหมู่บ้าน และเมืองของตน โดยมีรูปแบบเช่นเดียวกับ "พิธีเข้ากรรม" ซึ่งเป็นพิธีกรรมเก่าแก่ของชาวไทลื้อ เป็นพิธีการไหว้และเลี้ยงผีที่ไม่เกี่ยวกับพุทธศาสนาแต่อย่างไร (ดูรายละเอียดพิธีเข้ากรรมได้ในบทที่ 2) แต่จากการสอบถามคนในหมู่บ้านไม่มีผู้ใดรู้จัก "พิธีเข้ากรรม" รู้จักแต่เพียง "เข้ากรรม" ในรูปแบบของการหยุดทำมาหากิน เช่น ในอดีตอาชีพหนึ่งของชาวบ้านคือการหาของป่า ล่าสัตว์ เมื่อถึงช่วงเข้ากรรมจะหยุดการกระทำดังกล่าว และอยู่บ้าน แม้ชาวบ้านจะไม่รู้จักพิธีเข้ากรรม แต่มีพิธีส่งเคราะห์ ซึ่งมีรูปแบบและการกระทำที่คล้ายกันมาก จึงสันนิษฐานได้ว่าพิธีกรรมทั้ง 2 คือพิธีกรรมเดียวกัน แต่เมื่อเวลาผ่านไปทำให้รูปแบบเปลี่ยนแปลงไปบ้าง แต่ยังคงหน้าที่เดิมในสังคม

พิธีส่งเคราะห์หรือพิธีบำบัดทุกข์บำรุงสุขของชาวบ้านนั้น สามารถแยกได้ 3 ระดับเช่นเดียวกับพิธีเข้ากรรมคือ

1. พิธีส่งเคราะห์บ้านเรือน (กรรมเฮ็น)

2. พิธีเลี้ยงผีหมู่บ้าน (กรรมบ้าน)
3. พิธีเลี้ยงผีเมืองเชียงใหม่ (กรรมเมือง)

1. พิธีส่งเคราะห์บ้านเรือน ชาวไทลื้อบ้านทุ่งมอกยังคงมีความเชื่อว่า ภายในบ้านจะมีเทวดาคอยปกปักรักษา เรียกว่า "เทวดาเอิน" หรือผีเรือนของคนไต้นั่นเอง โดยทำแทนหรือหิ้งบูชาไว้บนเรือน หากคนในบ้านเจ็บป่วยจะบอกกล่าวแก่เทวดาให้ช่วยรักษาและประกอบพิธีส่งเคราะห์ให้แก่ผู้ป่วย หรือส่งเคราะห์ให้สมาชิกทุกคนในครอบครัว เป็นการส่งเคราะห์เรือนหรือหากว่าสมาชิกภายในหมู่บ้าน ตกลงพร้อมใจที่จะทำพิธีส่งเคราะห์ทั้งหมู่บ้านพร้อมกันก็ได้

มูลเหตุของการทำพิธีส่งเคราะห์คือ "...บ้านก็ดี เรือนก็ดี คนในบ้านพร้อมใจกันเจ็บป่วยเป็น ๆ หาย ๆ รวมทั้ง วัว ควายล้มตาย หรือเสียหายของเงินทอง อยากให้อยู่เย็นเป็นสุข ขอให้พร้อมใจกันส่งเคราะห์เสีย..." ประมาณต้นเดือนมกราคม 2535 มีคนในหมู่บ้านตายพร้อมกัน 3 คน ซึ่งไม่เคยปรากฏมาก่อน ชาวบ้านจึงพร้อมใจกันทำพิธีส่งเคราะห์บ้านยังกลางหมู่บ้าน ซึ่งหากว่าเป็นการส่งเคราะห์เฉพาะบุคคลจะกระทำกันที่บ้าน โดยมีผู้ประกอบพิธีหรือ "อาจารย์" เป็นผู้ทำพิธีให้

อุปกรณ์ อุปกรณ์สิ่งของต่าง ๆ ที่ใช้ในการส่งเคราะห์มีดังนี้

1. สะตวง 9 สะตวง (ถากกล้วยหักมุมเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสด้านละประมาณ 1 คอก)
2. หมาก, พลุ, กล้วย, อ้อย, ดอกไม้, กล้วย, เทียน
3. รูปปั้นวัว, คน, แมว, ราชสีห์, เสือ, นาก, หนู, อู้ง, (เหยี่ยว) ช้าง จะเป็นพาหนะนำสิ่งไม่ดีทั้งหมดไปทิ้งตามทิศต่าง ๆ
4. ช่อ (ผ้าหรือกระดาษตัดเป็นธงเล็ก ๆ รูปสามเหลี่ยม) โดยมีสีแดง, แดงเข้ม, ขาวเขียว, ดำ, ขาว, สีหม่น, ขาวปอด, ขาวสลับเหลือง
6. แกงส้ม แกงหวาน (ใบมะขามแทนแกงส้ม, ใบผักทองแทนแกงหวาน)

7. ขันตั้งอาจารย์ มีผ้าแดงบนด้วยข้าวสารขนาดเล็ก พร้อม
ดอกไม้รูปเทียนและเงินเล็กน้อย

การเตรียมการ

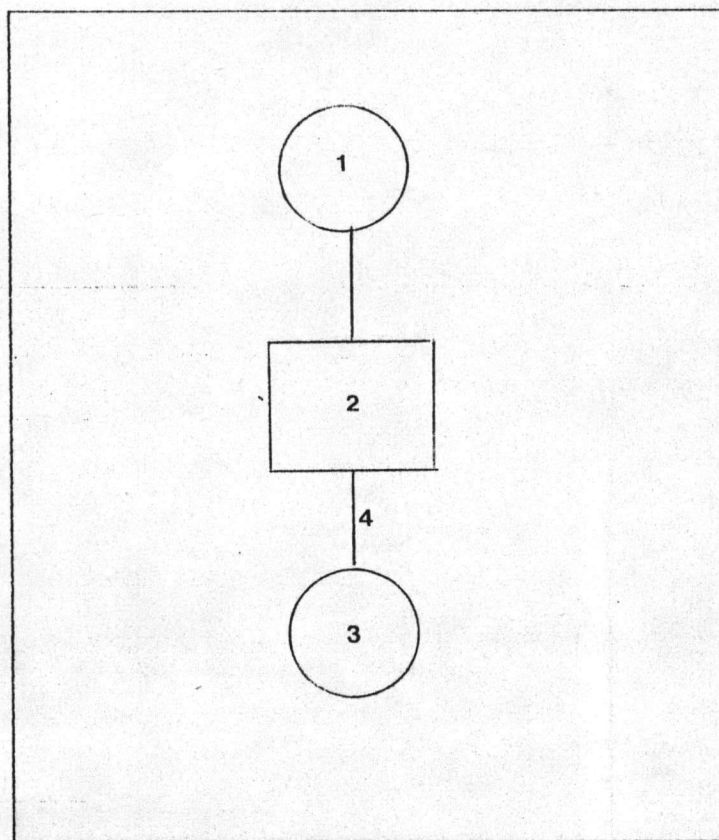
นำอุปกรณ์ที่จัดเตรียมไว้ใส่ในสะดวก โดยมีความแตกต่างกัน
ตามทิศต่าง ๆ ดังนี้

- ทิศตะวันออกเฉียงเหนือ - ปั้นรูปวัวไล่ 1 ตัว, ซ่อสีแดง
6 เส้น, หมาก พลู กล้วย อ้อย
อย่างละ 6 ชิ้น และรูปปั้นคน 1
คน พร้อมแกงส้มแกงหวาน
- ทิศตะวันออกเฉียงใต้ - รูปแมว 1 ตัว, ซ่อสีแดงเข้ม
8 เส้น, คน 1 คน หมาก พลู
กล้วย อ้อย อย่างละ 8 พร้อม
แกงส้มแกงหวาน
- ทิศใต้ - รูปราชสีห์ 1 ตัว, ซ่อสีขาว
สลัดเขียว 15 เส้น คน 1 คน
หมาก พลู กล้วย อ้อย อย่างละ
15 พร้อมแกงส้มแกงหวาน
- ทิศตะวันตกเฉียงใต้ - รูปปั้นเสือ 1 ตัว, ซ่อสีดำ 10
เส้น คน 1 คน หมาก พลู กล้วย
อ้อย อย่างละ 10 พร้อมแกงส้ม
แกงหวาน
- ทิศตะวันตก - รูปปั้นนก 1 ตัว, ซ่อสีขาว 19
เส้น, คน 1 คน หมาก พลู
กล้วย อ้อย อย่างละ 19 พร้อม
แกงส้มแกงหวาน

- ทิศตะวันตกเฉียงเหนือ - รูปปั้นหนู 1 ตัว, ซ่อสีหม่น 12
เส้น, คน 1 คน หมาก พลุ กล้วย
อ้อย อย่างละ 12 พร้อมแกงส้ม
แกงหวาน
- ทิศเหนือ - รูปปั้นช้าง 1 เชือก, ซ่อสีขาวปอด
21 เส้น, คน 1 คน หมาก พลุ
กล้วย อ้อย อย่างละ 21 ชิ้น
พร้อมแกงส้มแกงหวาน
- ทิศตะวันออก - อั้ง 1 ตัว, ซ่อสีขาวสลับเหลือง
17 เส้น, คน 1 คน หมาก พลุ
กล้วย อ้อย อย่างละ 17 ชิ้น
พร้อมแกงส้มแกงหวาน
- สะตวงอีก 1 อันจะใส่แกงส้มแกงหวาน หมาก พลุ กล้วย
อ้อย และรูปปั้นคน 1 คน

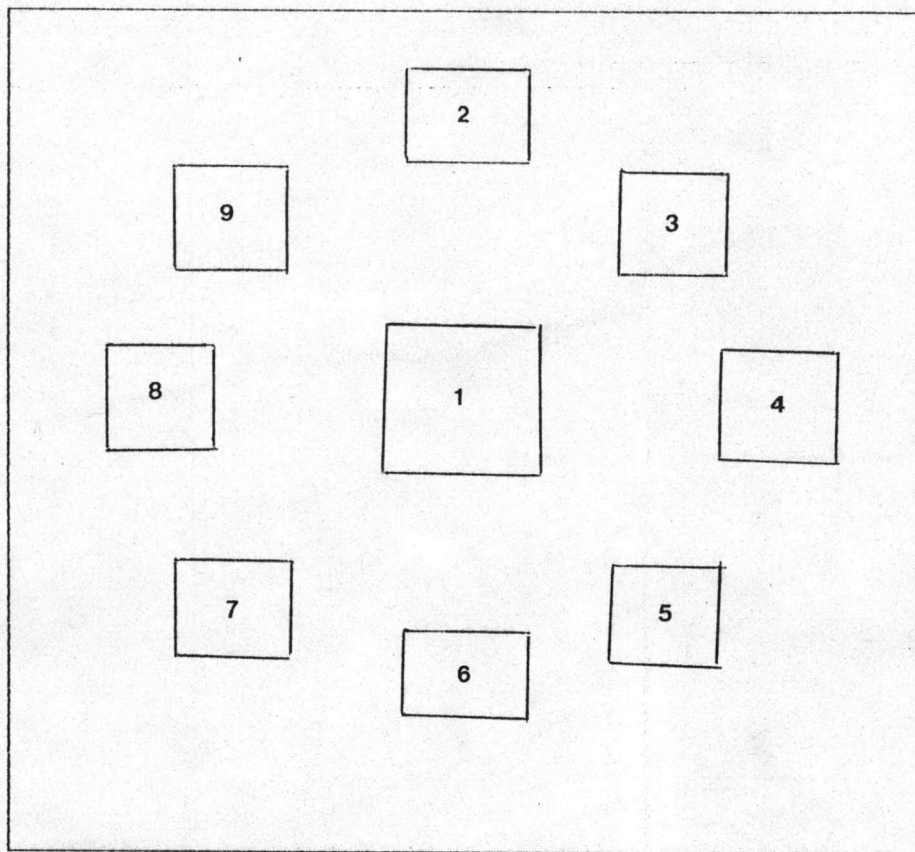
ขันประกอบพิธี

1. นำสะตวงทั้ง 9 อัน ไปวางรวมกันโดยมีสะตวงที่ไม่มีรูป
ปั้นสัตว์วางตรงกลาง และนำสะตวงทั้ง 8 วางให้ถูกต้องตามทิศ
2. ผู้เข้าร่วมพิธีนั่งรอบสะตวงนั้น และอาจารย์หรือผู้ทำพิธี
จะกล่าวตามปี่สาที่เตรียมมา โดยมีใจความปัดเป่าเคราะห์ทั้งหลายให้หมดสิ้น
ไป ใช้เวลาประมาณ 1 ชั่วโมงเศษ
3. นำสะตวงนั้นไปตั้งนอกหมู่บ้านให้พ้นบ้านคนตามทิศต่าง ๆ
4. นำน้ำหอมปอยที่อาจารย์ทำพิธีมาปะพรมบ้านเรือนของตน
เป็นอันเสร็จพิธีส่งเคราะห์
5. อาจารย์ที่ทำพิธีนำขันตั้งอาจารย์กลับไปยังบ้านของตน

1. ผู้ประกอบพิธี
2. สะตวง
3. ผู้มีเคราะห์
4. สายสิญจ์ (ฝ้ายมงคล)

แผนผังที่ 1 ผังแสดงพิธีส่งเคราะห์ส่วนบุคคล

1. สะตวงตรงกลาง
2. สะตวงประจำทิศเหนือ
3. สะตวงประจำทิศตะวันออกเฉียงเหนือ
4. สะตวงประจำทิศตะวันออก
5. สะตวงประจำทิศตะวันออกเฉียงใต้
6. สะตวงประจำทิศใต้
7. สะตวงประจำทิศตะวันตกเฉียงใต้
8. สะตวงประจำทิศตะวันตก
9. สะตวงประจำทิศตะวันตกเฉียงเหนือ

แผนผังที่ 2 ผังแสดงวิธีสังเคราะห์ทั้งหมดบ้าน

ผู้เข้าร่วมประกอบพิธี

1. ผู้ที่มีเคราะห์ในกรณีที่เป็นการส่งเคราะห์เฉพาะรายบุคคลหรือบุคคลทั้งครอบครัว กรณีที่เป็นการส่งเคราะห์สมาชิกในครอบครัวหรือสมาชิกของหมู่บ้าน

2. ผู้ทำพิธีซึ่งคืออาจารย์ผู้ประกอบพิธีให้

เวลาในการประกอบพิธี

การจัดพิธีส่งเคราะห์ไม่ได้กำหนดว่าจะจัดได้เฉพาะช่วงไหนเท่านั้น จะทำพิธีได้ทุกครั้งที่มีเหตุเภทภัยเกิดขึ้น และเวลาในการประกอบส่วนมากจะใช้เวลาเย็น เนื่องจากอากาศไม่ร้อน

การจัดพิธีส่งเคราะห์ขึ้นนี้ในหมู่บ้านจะไม่มีการปักตาแหลวหรือแหลว เป็นเขตว่ามีการกระทำพิธี เพื่อมิให้มีคนเข้าออกอีกต่อไป และไม่มีการฆ่าไก่ด้วย จะเห็นได้ว่าหน้าที่ของการส่งเคราะห์คือการส่งเคราะห์ให้พ้นไปจากตนเอง จากครอบครัว หรือจากหมู่บ้าน โดยมีรูปแบบพิธีการที่ละเอียดมากขึ้น โดยจัดเตรียมอุปกรณ์กันตามตำราที่มีมาแต่โบราณเลยทีเดียว แต่ผู้ประกอบพิธีหรืออาจารย์นั้นมิใช่ชาวไทลื้อแต่เป็นคนไตที่ชำนาญการ เนื่องจากอดีตเคยเป็นเจ้าของาวาสวัดทุ่งมอกมาก่อน คือ เจ้าอธิการอินสวน

2. พิธีเลี้ยงผีหมู่บ้าน หรือพิธีเลี้ยงเทวดาบ้านหรือ "เส้อบ้าน" ของชาวไทลื้อบ้านทุ่งมอก จะแยกทำพิธีกันแต่ละเส้อบ้าน เนื่องจากกลุ่มที่นับถือเส้อบ้านมีหลายกลุ่ม แต่ที่ทำพิธีเลี้ยงมี 2 เทวดา คือ เทวดาบ้านนาง และเทวดาบ้านแพต ซึ่งแยกกลุ่มกันตามสายเครือญาติ เช่น กลุ่มที่นับถือเทวดาบ้านแพตคือนามสกุลอุ้นตาล และนามสกุลมูลศรี เป็นต้น ส่วนกลุ่มนับถือเทวดาบ้านหนองและเทวดาข้างเผือกไม่ต้องทำพิธีเลี้ยง

ความเป็นมาของการเลี้ยงเทวดาบ้านแพต สืบเนื่องมาจากพ่ออ้ายแสนโนราช มูลศรี (แสนเป็นตำแหน่ง) เป็นคนรุ่นเดียวกับพระยาคำอุ้นตาลผู้ก่อตั้งหมู่บ้านทุ่งมอกที่อพยพมาจากสิบสองปันนา เมืองล้า โดยมาแวะพักที่บ้านหนองบัว อ.ท่าวังผา จ.น่าน โดยบางกลุ่มยังคงอยู่ที่นั่น และสร้างอนุสาวรีย์เจ้าหลวงเมืองล้าที่ทำพิธีเข้ากรรมที่ยิ่งใหญ่ 3 ปีต่อครั้งมาจนปัจจุบัน

นี้ พ่ออ้อยแสนโนราชมีความเกี่ยวพันกับพระยาคำอู่ตาลทางด้านบุตร เนื่องจาก ลูกชายและลูกสาวของคนทั้งสองแต่งงานกัน และพ่ออ้อยแสนโนราชนับถือเทวดา บ้านแพด เทวดาบ้านแพดเป็นที่นับถือของชาวไทลื้อโดยทั่วไป ทั้งชาวไทลื้อที่อยู่ ในบ้านแพด อ. เชียงม่วน บ้านแพด อ. เชียงคำ และชาวไทลื้อบ้านท่าฟ้าเหนือ และใต้

กำหนดการเลี้ยงเทวดาบ้านแพดหรือผีบ้านแพด

การเลี้ยงผีบ้านแพดต้องกระทำทุกปี เป็นประเพณีโดยมีกำหนด ในวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 7 เมื่อใกล้จะครบกำหนดประชาสัมพันธ์ของกลุ่มผู้นับถือ ผีบ้านแพดจะไปกระจายบอกข่าวด้วยเสียงตามสาย (หอกระจายข่าวหมู่บ้าน) ในวันขึ้น 1 ค่ำ หรือ 2 ค่ำ ว่าใกล้จะครบกำหนดที่จะเลี้ยงผีบ้านแพดแล้ว คนใดที่เคารพผีบ้านแพด เดือน 7 ขึ้น 3 ค่ำ ให้ไปเลี้ยงโดยพร้อมเพรียงกัน ให้นำไก่ไป 1 ตัว หากไม่มีไก่ก็นำเงินไป 10 บาท พร้อมดอกไม้ธูปเทียน

การเลี้ยงนั้นครั้งแรกเลี้ยงที่บ้านทุ่งมอก ต่อมาเมื่อมีคนอพยพ ไปอยู่บ้านแพด อ. เชียงคำมากขึ้น จึงพากันไปเลี้ยงที่เชียงคำแต่ต่อมาไม่สะดวกที่จะไปเลี้ยงร่วมกันจึงขอแบ่งผีมาเลี้ยงต่างหาก โดยปลุกหอศาลลานคำ ไร่ที่บ้านท่าฟ้า และชาวบ้านทุ่งมอกหรือบ้านใกล้เคียงที่นับถือผีบ้านแพดจะไปเลี้ยงร่วมกันที่บ้านท่าฟ้า (ห่างจากบ้านทุ่งมอก ประมาณ 5 กิโลเมตร) และเนื่องจากผู้นับถืออยู่บ้านท่าฟ้ามีจำนวนมากกว่าจึงไปเลี้ยงรวมกันที่นั่น

ขั้นตอนการเลี้ยง

การเลี้ยงจะเริ่มขึ้นในตอนสายของวันขึ้น 3 ค่ำ เดือน 7 เมื่อทุกคนรับประทานอาหารเช้าเรียบร้อยแล้ว ออกจากบ้านไปพร้อมกับไก่ 1 ตัว ดอกไม้ธูปเทียน หากไม่นำไก่ไปก็นำเงินไป 10 บาท พร้อมดอกไม้ธูป เทียน ไปขึ้นรถของผู้ที่จะไปเลี้ยงร่วมกัน เมื่อไปถึงจะนำดอกไม้ ธูป เทียน วางบนสำรับที่จัดเตรียมไว้หน้าหอศาลลานคำ นำไก่มอบให้กับตำแหน่งตาม ชื่อนซึ่งมีหน้าที่ฆ่าไก่ นำเลือดไก่ที่ฆ่าแล้วไปแต้มบนตาเหลว (เจลว) ที่ติดไว้ รอบบริเวณ บริเวณที่เลี้ยงจะประกอบด้วย ศาลหลังเล็กใต้ต้นไม้ใหญ่และมีที่ โลงพอสมควร

ผู้ทำหน้าที่เชิญหรือบอกให้ผีลงมารับของที่นำไปเลี้ยงคือ
 ข้าวจ้ำ โดยบอกกล่าวว่า ครบกำหนดแล้วผู้ที่เคารพนับถือได้พากันมาเลี้ยง
 พร้อมกันนี้ขอให้มารับมารองไปเสียจะทราบได้ว่า เทวดาลงมารับของที่
 เตรียมไว้หรือยัง ซึ่งประกอบด้วย อาหารไก่ที่ทำสำเร็จแล้วพร้อมข้าวเหนียว
 หนึ่งสุก น้ำ เหล้า วางบนสำรับ โดยเข้าจ้ำเป็นผู้หยิบข้าวสารที่เตรียมไว้
 1 กำมือเล็ก ๆ และนำมานับ หากว่านับได้เป็น จำนวนคู่ 3 ครั้ง แสดงว่า
 ลงมาแล้วก็ปล่อยระยะเวลาทิ้งไว้สักครู่หนึ่ง แต่เดิมการเชิญให้เทวดาลงมา
 นั้นต้องมีการขับลื้อเชิญให้ลงมา และให้เข้าทรงในตัวจ้ำเพื่อถามทุกข์สุขหรือ
 ทำนายเหตุการณ์บ้านเมือง

ช่วงว่างที่รอเวลาให้ผีกินของที่เตรียมไว้ให้นั้นผู้ที่ไปร่วมเลี้ยง
 ซึ่งเป็นญาติพี่น้องกันซึ่งไม่ได้พบปะกันมาตลอด 1 ปีจะพูดคุยถามสารทุกข์สุกดิบ
 มีการเล่นขับลื้อ หยอกล้อกัน เล่นไฟ เล่นสะบ้า มีการจ้อยและชอกันด้วย
 ความสนุกสนาน

เมื่อเวลาผ่านไปชั่วครู่ ข้าวจ้ำจะมีหน้าที่ไปตรวจสอบว่า
 เทวดาลงมารับของที่เตรียมไว้ให้และกินอิ่มหรือยัง โดยนับข้าวสารอีกเช่นกัน
 จำนวน 3 ครั้ง หากว่า นับได้ 3 ครั้ง เป็นจำนวนคู่ เป็นอันว่ากินอิ่มแล้ว
 หากว่ายังได้จำนวนคี่ ก็เว้นระยะอีกช่วงหนึ่งแล้วมานับใหม่ ผู้ให้ข้อมูลกล่าวว่า
 การนับเม็ดข้าวสารน่าเชื่อถือมากกว่าการว่าไม้ เนื่องจากผู้ว่าไม้อาจยึดแขน
 หรือหุดแขนก็ได้ เมื่อเทวดาที่เชิญลงมากินเรียบร้อยแล้ว ก็เก็บสำรับคราวนี้
 ผู้ที่ไปร่วมงานสามารถรับประทานอาหารได้แล้ว โดยนำอาหารที่ทำเสร็จ
 ทั้งหมดจากไก่ไม่ว่าจะเป็น ต้มไก่ แกงไก่ หรืออะไรก็ตามแต่มารับประทาน
 ร่วมกัน ในอดีตที่ผ่านมาที่มีการเชิญให้เข้าทรงจ้ำนั้น เมื่อทานอาหารเสร็จจะ
 หันมาถามจ้ำว่าหมู่บ้านจะเป็นยังไงไม่เช่นนั้น ผีที่อยู่ในร่างทรงของจ้ำจะทัก
 ออกมาเอง ว่าหนึ่งปีที่ผ่านมาใครทำอะไรผิดบ้างให้มาแก้ไข หรือขอขมาลา
 โทษเสีย เช่น พี่น้องทะเลาะกันจ้ำก็จะทักและว่ากล่าวว่าไม่ดี เป็นพี่น้องให้
 รักใคร่ปรองดองกัน ซึ่งนับว่าเป็นการควบคุมสังคมได้ทางหนึ่ง และยังช่วย
 ผ่อนคลายความเครียดได้ด้วย เมื่อรู้สึกไม่มั่นคงในชีวิต เช่น ถามจ้ำว่าการ
 ทำมาหากินปีต่อไปจะเป็นเช่นไร หรือจะขอความช่วยเหลืออะไรก็ได้สม

ประสงค์ เช่น ไม่ให้ลูกได้เป็นทหารหรือขอให้ลูกสอบรับราชการให้ได้ เมื่อขอหรือบนบานสิ่งใดไว้หากได้สมตามความประสงค์ก็จะกลับมาเลี้ยงโดยให้หมูหรือไก่ก็ได้ แต่จากการสอบถามกล่าวว่า เทวดาช่วยได้จริง ๆ

เมื่อเสร็จพิธียังคงมีการเล่นสะบ้า ขับลื้อ จ้อย ซอ กันอยู่จนเย็น ถึงจะแยกย้ายกันกลับ แต่ปัจจุบันไม่มีการขับลื้อ เนื่องจากไม่มีใครสามารถขับลื้อได้ยังคงมีแต่การเล่นไพ่นั้น

ผู้เข้าร่วมพิธีเลี้ยงผี

ผู้เข้าร่วมพิธีคือสมาชิกทุกคนที่นับถือเทวดาบ้านแพดตั้งแต่ผู้สูงอายุ จนกระทั่งเด็กเล็ก ๆ จะไปเรือและหลายคนก็ได้ หากว่าสมาชิกที่สูงอายุจะไปนั่งรอทำพิธี ส่วนชายวัยฉกรรจ์จะไปช่วยฆ่าไก่ และหญิงจะช่วยปรุงอาหารไก่ที่ทำเรียบร้อยแล้ว การไปร่วมพิธีไม่จำกัดว่าจะจะเป็นเพศใด เพศหนึ่ง และอาหารที่เหลือจากการร่วมรับประทานสามารถนำกลับบ้านได้ หนุ่มสาวที่ไปร่วมงานสามารถพบปะพูดคุยหยอกล้อกันได้

การแต่งกายของผู้เข้าร่วมพิธี จะปรากฏว่าหญิงสูงอายุจะแต่งกายด้วยชุดไทลื้อ เสื้อปัก และชิ้นลื้อ โปกหัวด้วยผ้าขาวและสะพายถุงย่าม ชายจะแต่งกายตามธรรมดา คือเสื้อและกางเกงตามสมัยนิยม หญิงวัยกลางคนมักจะใส่เฉพาะชิ้นลื้อ แต่เสื้อธรรมดา ส่วนหนุ่มสาวและเด็กจะแต่งกายตามสมัยนิยม

เงินที่เหลือจากการใช้แล้วจะเก็บฝากธนาคารไว้ในนามกลุ่มเทวดาบ้านแพด และยังแต่งตั้งประธาน รองประธาน และเหรัญญิก เป็นผู้ดูแลการใช้เงินดังกล่าวด้วย เช่นในปี 2534 มีเงินที่เหลือจากการเลี้ยงเทวดา 2,883 บาท

เทวดาเมืองมาง

นอกจากการทำพิธีเลี้ยงเทวดาบ้านแพดแล้ว ชาวไทลื้อยังนับถือเทวดาบ้านมางหรือเทวดาเมืองมาง ซึ่งต้องกระทำพิธีเลี้ยงทุกปีเช่นกัน โดยกระทำในเดือน 8 ขึ้น 6 ค่ำ ผู้ประกอบพิธีหรือข้าวจ้าวอยู่ที่บ้านป่าแหม แต่เดิมเลี้ยงที่บ้านมาง แต่ขอย้ายมาเลี้ยงที่บ้านป่าแหมแทน เนื่องจากข้างจำเป็นคน

บ้านป่าแหม ซึ่งอยู่ติดกับบ้านทุ่งมอก ผู้ที่นับถือเทวดาเมืองมางจะอาศัยอยู่หลายหมู่บ้านคือ บ้านแพด บ้านมาง บ้านป่าแหมเหนือ บ้านป่าแหมใต้ บ้านบ่อเบี้ย และบ้านทุ่งมอก

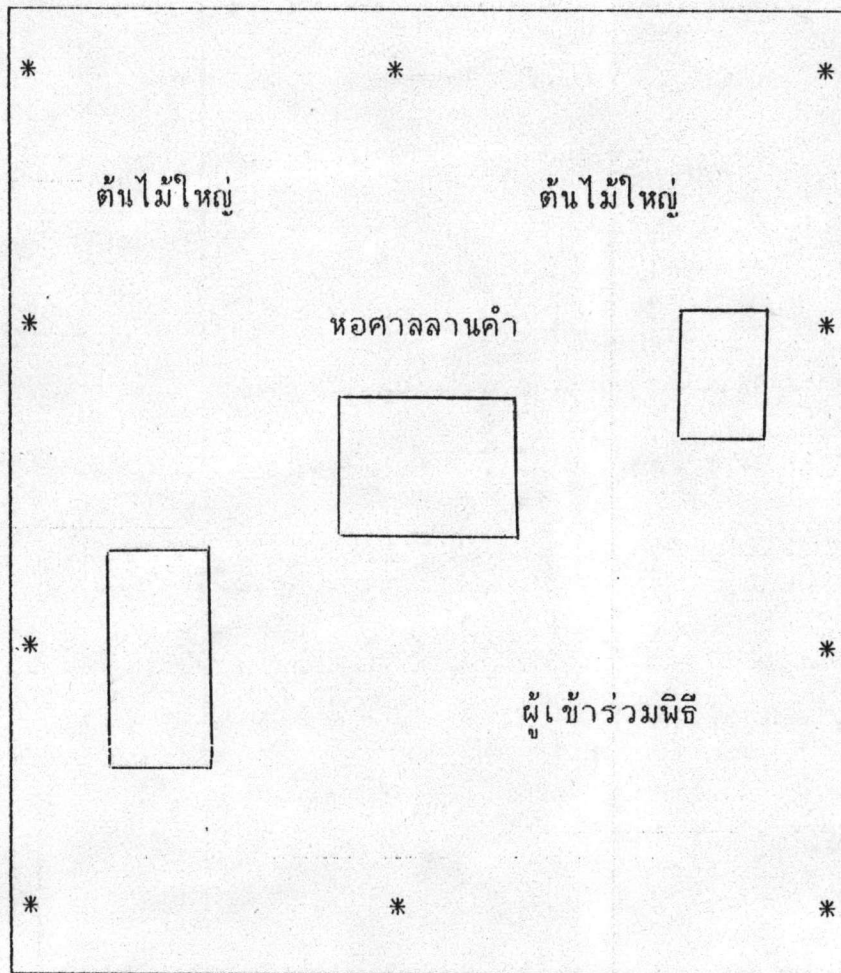
ก่อนที่จะครบกำหนดเลี้ยงประมาณ 1-2 วัน ผู้ที่นับถือเทวดาเมืองมางจะนำดอกไม้สีขาวและเทียน หลังคาละ 1 คู่ ไปมอบให้กับล่ำมผู้มีหน้าที่เก็บรวบรวมดอกไม้ เมื่อถึงวันเลี้ยงจึงพากันไปเลี้ยงที่บ้านป่าแหม คือ ถ้าผู้ที่แต่งงานนับถือต่างกัน เช่น นับถือที่บ้านมาง แต่งงานกับที่บ้านแพด จะต้องจ่ายเงิน 36 บาท หากถือผีเดียวกันจ่ายเงินเพียง 12 บาท เป็นต้น และยังได้จากการขนานให้เทวดาเมืองมางช่วยเหลืออีกด้วย หรือเมื่อทำผิดมาขอขมาลาโทษเสียเงิน 12 บาท เมื่อถึงวันเลี้ยงผีนับถือเทวดาเมืองมางจะพร้อมใจกัน去做พิธี ซึ่งคล้ายคลึงกับเทวดาบ้านแพดจึงจะไม่บอกกล่าวซ้ำอีกครั้ง นอกจากการเลี้ยงปีละ 1 ครั้งแล้ว เมื่อถึงวันเข้าพรรษา ออกพรรษา หรือก่อนสงกรานต์ ผู้ที่นับถือจะต้องนำดอกไม้ขาวและเทียน ไปมอบให้ล่ำมเพื่อนำไปบอกกล่าวแก่เทวดาเมืองมางเช่นกัน ดอกไม้ที่นำไปจะต้องเป็นสีขาวเท่านั้น และส่วนใหญ่จะเป็นดอกฝ้าย ผู้ที่ทำพิธีจะแต่งกายด้วยเสื้อสีแดงไม่ได้เพราะเทวดาไม่ชอบ ชอบสีขาวบริสุทธิ์

เทวดาข้างเผือกและเทวดาบ้านหนอง

นอกจากเทวดาที่ต้องทำพิธีเลี้ยงโดยการฆ่าสัตว์แล้ว ยังมีเทวดาข้างเผือก และเทวดาบ้านหนอง ซึ่งเป็นที่เคารพของชาวไทลื้อทุกคน แต่ไม่ต้องทำพิธีเช่นช่างบูชา เพียงแต่เมื่อก่อนจะถึงวันเข้าพรรษา ออกพรรษา และก่อนสงกรานต์ ทุกคนที่นับถือจะนำดอกไม้และเทียนไปรวมกันที่บ้านล่ำมผู้ทำหน้าที่ยื่นโยงหาผี และต้องรอให้ทุกคนนำมาครบถึงจะยื่นโยงได้ ผู้ที่ทำหน้าที่ยื่นโยงคือผู้ชายต้องแต่งกายด้วยชุดขาว เป็นการบอกกล่าวแก่ผีเท่านั้น

การนับถือผีของชาวไทลื้อนั้น แต่ละคนจะนับถือผีได้มากกว่าหนึ่ง เนื่องจากถือตามพ่อแม่ของตน เมื่อแต่งงานก็ต้องถือตามสามีด้วย แต่ผีเดิมของตนก็ไม่มีการละทิ้ง ฉะนั้นจึงถือผีหลายผีในเวลาเดียวกัน แต่ผีที่เป็นจุดศูนย์รวมของชาวไทลื้อทุกคนในบ้านทุ่งมอกนับถือคือเทวดาข้างเผือก บางบ้าน

อาจนับถือคู่กับเทวดาบ้านหนองหรือบ้านแพด เป็นต้น ผู้ที่ถือผีเดียวกันมักจะเป็นญาติกันและคอยช่วยเหลือภายในวงญาติของตน

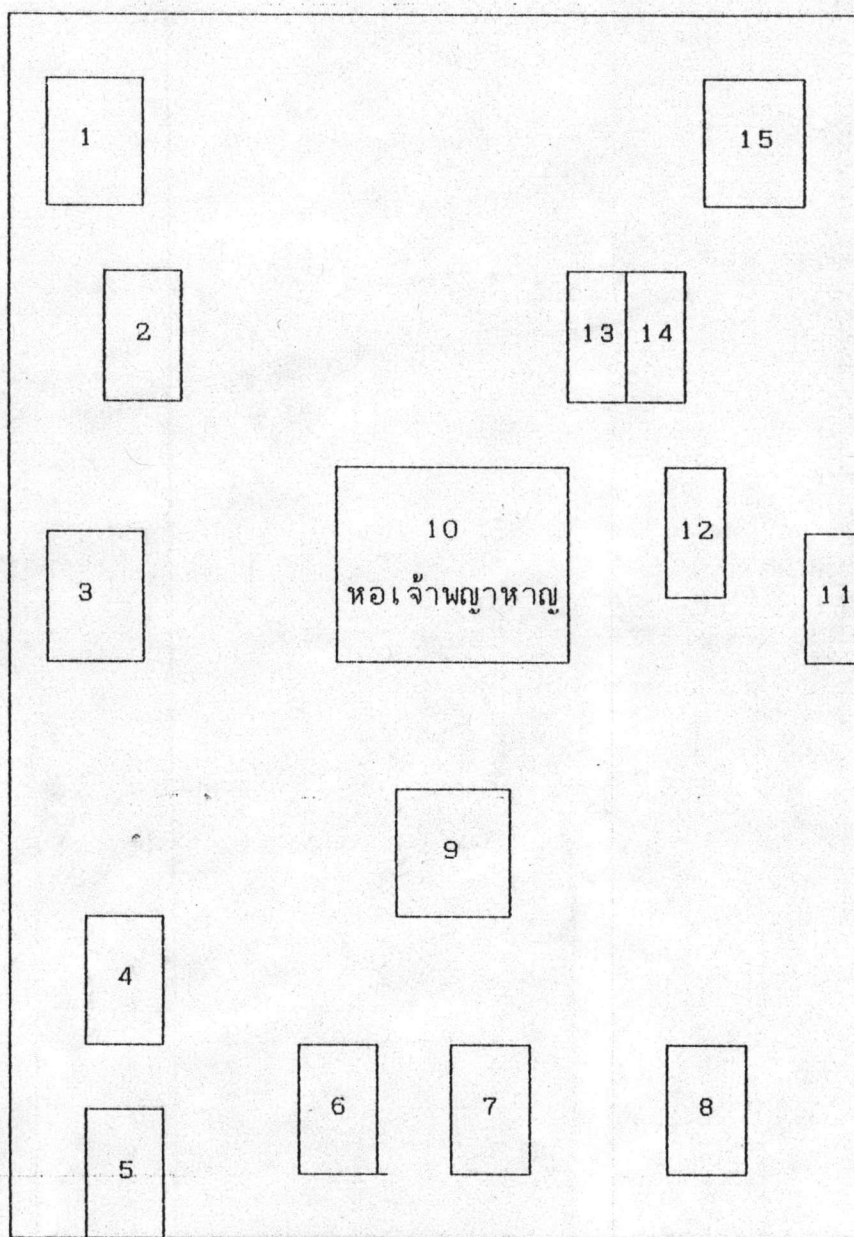

แผนผังที่ 3 ผังแสดงสถานที่พิธีเลี้ยงผีหมู่บ้าน

3. พิธีเลี้ยงผีเมืองเชียงใหม่

ผีเมืองเชียงใหม่เป็นผีที่ทุกคนที่อยู่ในอำเภอเชียงใหม่เคารพนับถือว่าเป็นผู้คุ้มครองรักษาเมืองเชียงใหม่ โดยจะไปร่วมกันเลี้ยงบริเวณบ้านหลวงอยู่ใกล้กับที่ว่าการอำเภอเชียงใหม่ บริเวณที่เลี้ยงจัดไว้โดยเฉพาะ มีรั้วรอบขอบชิด กว้างยาวประมาณ 30 ตารางเมตร และมีศาลผีต่าง ๆ ตั้งอยู่กระจัดกระจายเต็มบริเวณนั้น มีขนาดใหญ่เล็กแล้วแต่ลำดับความสำคัญรวมทั้งหมด 13 หอผีด้วยกัน ดังนี้

1. หอण्याโป่งห้า
2. หอนางคำรักษาป่าใน
3. หอเจ้านางแก้วจิ้งจก
4. หอย่าไตร
5. หอปู่ไตร
6. หอเจ้าพญาแก้ว
7. หอเจ้านางบัวตอง
8. หอเจ้าศาลแก้วเมือง
9. หอเจ้าพญาปากทาง
10. หอเจ้าพระยาหาญ
11. หอเจ้าหลวงข้อมือเหล็ก
12. หอเจ้าพญาขุนน้ำ
13. หลักม้า
14. หลักช้าง
15. หอण्याปู่จี่

แผนผังที่ 4 แสดงสถานที่พิธีเลี้ยงผีเมืองเชียงใหม่

1. หอพญาโป่งห้า	8. หอเจ้าศาลเก่าเมือง	15. หอพญาปู่
2. หอนางคำรักษาป่าใน	9. หอเจ้าพญาปากทาง	
3. หอเจ้านางแก้วจิ้งค์	10. หอเจ้าพระยาหาญ	
4. หอย่าไตร	11. หอเจ้าหลวงข้อมือเหล็ก	
5. หอปู่ไตร	12. หอเจ้าพญาขุนน้ำ	
6. หอเจ้าพญาแก้ว	13. หลักม้า	
7. หอเจ้านางบัวตอง	14. หลักช้าง	

นอกจากนี้ยังมีหลักม้าและหลักช้าง ที่เตรียมไว้ให้เจ้าต่าง ๆ เวลาลงมาจับของเลี้ยงจะได้ผูกสัตว์ที่เจ้าต่าง ๆ ทรงมา

เจ้าหรือผีที่เป็นใหญ่ในผีเมือง เชียงม่วนคือเจ้าพญาหาญ โดยมีเรื่องเล่าสืบต่อกันมาว่า ตัวต่อไปลักพาลูกสาวของเจ้าพญาหาญหนีมา พญาหาญตามมาแต่มาตกหลุมต่อที่ขุดพรางไว้ตายเสียก่อน ที่ดอยม่อนหน้าผา ส่วนนางแก้วจิ้งจก (นางแก้วจिरวงค์) ผู้เป็นภรรยาของพญาหาญตามมาทีหลัง มาหยุดพักกินน้ำที่แก่งหลวง เลยตายอยู่ที่นั่นเป็นผีคอยรักษาแก่ง ชื่อสถานที่ที่เอ่ยถึงยังคงมีอยู่ในอำเภอ เชียงม่วน และชาวเชียงม่วนยกย่องให้เป็นผีเจ้าเมืองเชียงม่วน โดยกระทำการเลี้ยงปีละ 2 ครั้งคือ

1. เดือน 9 (มิถุนายน)
2. เดือน 3 (ธันวาคม)

การเลี้ยงในเดือน 9 เลี้ยงด้วยไก่ ซึ่งเดือน 9 เป็นช่วงต้นข้าวตั้งท้อง และช่วงเดือน 3 (ธันวาคม) เลี้ยงด้วยหมูเป็นเวลาที่เอาข้าวขึ้นยุ้งฉางที่บ้าน โดยเตรียมสิ่งของเครื่องใช้คล้ายกัน เพียงแต่ต่างกันที่หมูหรือไก่ที่เลี้ยงประจำเดือนไหนเท่านั้น ผู้ที่จะไปร่วมจะเตรียมไก่ไป 1 ตัว มิฉะนั้นก็เงิน 10 บาท ดอกไม้ ธูป เทียน ถ้าหากเลี้ยงหมูไม่ต้องเอาหมูไปเพียงเอาแต่เงินไปร่วมกันซื้อหมูเท่านั้น และเครื่องปรุงอาหารที่จะไปทำอาหารจากไก่หรือหมูนั้น เช่น พริก เกลือ กระเทียม เป็นต้น

ผู้เข้าร่วมพิธีประกอบด้วย

1. พญาเจ้าเมือง (กำนันตำบลบ้านหลวง เจ้าของสถานที่)
2. พ่อเมือง - ข้าวจ้ำ (พ่อสุข แสนสุข บ้านหลวง)
3. หมอเมือง - ที่นั่งผีที่จะเข้าทรง
4. ชาวเชียงม่วนทุกคน

การประกอบพิธี

ขั้นตอนการประกอบพิธีเริ่มต้นจาก พ่อเมืองนำหมูหรือไก่ที่ยังไม่ได้ฆ่า ขึ้นถวายแด่เจ้าพญาหาญผู้เป็นใหญ่แห่งผีทั้งหลายก่อน กล่าวว่ " ... ออดเมื่อเดือน ... (9, 3) มาถึงแล้ว ลูกหลานชาวเชียงม่วนมีเครื่องบูชาคือ (หมู , ไก่) และ ... มาเลี้ยงมารับมารอง หากว่าอยู่

ทางทิศใต้ก็มารับเอาไปเสีย..." การทดสอบว่ามารับหรือยังโดยการวางไม้ (วัดไม้จากมือข้างหนึ่งไปจนสุดมืออีกข้างหนึ่ง ขณะที่แขนตั้ง) หากว่าไม้ยังไม่พอสัมผัสกับมืออาจจะสั้นหรือยาวไป ก็ต้องรอสักระยะและวางใหม่จนกระทั่งพอดี แขนของพ่อเมือง การนำไก่หรือหมูถวายตอนแรกเรียกว่า อังผิให้รับทราบก่อน และนำลงมาฆ่าปรุงเป็นอาหาร และนำขึ้นถวายอีกครั้งโดยแยกเป็นสำรับขึ้นตามห่อผีต่าง ๆ ที่ปลุกไว้ ทั้งระยะเวลาสักครู่ และวางไม้ดูอีกครั้งว่ากินเสร็จหรือยัง เมื่อเสร็จแล้วเก็บลงมาเลี้ยงพวกที่ไปร่วมงานเลี้ยงผีเมืองเชียงม่วน หากผู้ใดมีเรื่องเดือดร้อนจะขบนบานให้แก่ไขก็บอกผ่านที่นั้งหรือหมอเมืองไป หมอเมืองจะเป็นสื่อกลางติดต่อกับผีว่าจะรับคำขบนบานไหม โดยการทดสอบด้วยการวางไม้ และถามถึงการนำมาหากินว่าจะเป็นเช่นไร โดยผ่านหมอเมืองเช่นกัน การเลี้ยงผีเมืองเชียงม่วนไม่ได้กำหนดว่าบุคคลภายนอกจะผ่านเข้าออกหมู่บ้านไม่ได้ เพราะคงกระทำไม่ได้ในสมัยปัจจุบัน สิ่งพิเศษสำคัญสำหรับการเลี้ยงผีเมืองเชียงม่วน คือ หากว่าปีใดที่ก้านนครบรอบการเป็นก้าน 3 ปี ไม่ว่าจะเป็นก้านตำบลไหนของอำเภอเชียงม่วน ซึ่งประกอบด้วย 3 ตำบลคือตำบลบ้านม่วง ตำบลเชียงม่วน และตำบลบ้านสระ โดยก้านผู้นั้นจะต้องกระทำพิธี "หงายเมือง" ต่อผีเมืองเชียงม่วน โดยมีของใช้ทุกอย่างเป็นของใหม่หมดเช่นเดียวกับเครื่องอัฐบริขารที่จะบวชพระ เช่น หมอน เสื้อ น้ำตั้น ขันหมาก รวมทั้งดาบ หอก ขันข้าว 5 สำรับ รวมทั้งเครื่องทรง 1 ชุด และต้องฆ่าควาย 1 ตัวเป็นเครื่องเช่นบูชา นำของทั้งหมดถวายแก่ผีและบอกกล่าวว่ปากครองบ้านเมืองมาครบกำหนด 3 ปีแล้ว และขุดดินพอเป็นพิธีให้พลิกขึ้นข้างบนกลางลานที่ทำพิธีนั้น เป็นการหงายเมืองและต่อไปจะเป็นการปกครองบ้านเมืองใหม่ต่อไป

สมัยก่อนนั้น ถ้าบุคคลใดมีชื่อเสียงไม่ว่าทางดีหรือทางร้าย เวลาสิ้นชีวิตไปแล้ว ดวงวิญญาณยังปรากฏรูปร่างอาการให้เห็นเป็นไปในสภาพใดก็ตาม ชาวเมืองมักยกย่องให้เป็นเทวดาเมืองสร้างศาลไว้ใต้ต้นไม้ใหญ่ คำว่า "เทวดา" มีความหมายถึงดวงวิญญาณของผู้มีชื่อเสียงของเมือง ซึ่งเวียนว่ายไปมา ถ้าปล่อยทิ้งไว้ไม่สร้างศาล หรือเรือนหลังน้อยให้แล้วจะนำความพิวาคมาสู่บ้านเมือง ตลอดจนโรคร้ายไข้เจ็บทั้งปวง ถ้ามีการเลี้ยงดูให้เครื่องเช่น

ลิ่งเวยเป็นทาน จะช่วยปกป้องคุ้มครองภัยให้แก่บ้านเมืองและชาวบ้านได้ ดังเช่นเรื่องเล่าของเจ้าพญาหาญ และนางแก้วจิวรงค์ เป็นต้น ฝีมือที่เป็นที่นับถือของชาวเชียงม่วนนั้นคงมีการผสมกับฝีมือเมืองของท้องถิ่นแล้ว จะเห็นได้จากชื่อที่ปรากฏว่าไม่ใช่ฝีมือของชาวไทลื้อทั้งสิ้น เช่น ฝีมือเจ้าหลวง ฝีมือเหล็ก ซึ่งเป็นผู้เจ้านายของเมืองเหนือ ส่วนเจ้าพญาหาญ สันนิษฐานว่าคงเป็นผู้เดิมของชาวไทลื้อ เนื่องจากขุนหาญเป็นตำแหน่ง มีหน้าที่ปกครองประชาชน เมื่อตายไปชาวบ้านจึงสร้างศาลไว้ให้ เพื่อปกป้องประชาชนต่อไป

การแต่งกายชาวไทลื้อ

วัฒนธรรมของชาวไทลื้อที่มีเอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ของตน อีกประการหนึ่งคือการแต่งกาย ซึ่งการแต่งกายนับว่าเป็นลักษณะเด่นที่ปรากฏให้เห็นความแตกต่างระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ได้ดีที่สุดในหมู่บ้านชาวไทลื้อ บ้านทุ่งมอกปรากฏการแต่งกาย 2 ลักษณะ คือการแต่งกายของผู้ชายไทลื้อ และการแต่งกายแบบหญิงไทลื้อ

การแต่งกายของผู้ชายไทลื้อ

เสื้อชาย - เสื้อของชายไทลื้อจะมีลักษณะคล้ายคลึงกับเสื้อหม้อหอมของไทยยวน คือ เป็นเสื้อแขนยาวสีดำคราม บางตัวมีลักษณะพิเศษคือเป็นเสื้อเอวลอย ขลิบด้วยแถบผ้าสีต่าง ๆ มีผืนผ้าต่อจากสายหน้าบ้าน มาติดกระดุมเงินทั้งส่วนตรงใกล้รักแร้และตรงเอว (ทรงศักดิ์ ปรากฏค์วัฒนากุล, 2531: 58-59)

กางเกง - กางเกงของไทลื้อคล้าย ๆ กางเกงชาวไทยใหญ่ คือ เป็นกางเกงก้นลึก เรียกว่า เต่ว 3 ตุก (กางเกง 3 ตะเข็บ) บ้าง เต่วโหย่งบ้าง ถ้าผู้นุ่งเป็นคนสำคัญ เช่น เป็นเจ้า เป็นพระยา เป้ากางเกงจะต้องลึกเป็นพิเศษ ถึงกับต้องมีผู้เดินตามหลังเพื่อคอยถือเป้ากางเกง

การแต่งกายของสตรีไทลื้อ

เสื้อหญิง - เสื้อหญิงชาวไทลื้อที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะคือ "เสื้อปิด" เป็นเสื้อสีดำคราม แขนยาวตัวเสื้อรัดรูป เอวลอย มีสายหน้าเฉียงมาผูกติดกันด้วยด้ายฝั้นหรือแถบผ้าเล็ก ๆ ตรงมุมด้านซ้ายหรือขวาของลำตัว ชายเสื้อ

นิยมยกลอยขึ้นทั้ง 2 ข้าง สาบเสื่อนิยมขลิบด้วยแถบผ้าสีต่าง ๆ ประดับด้วย
กระดุมเงินเม็ดเล็ก ๆ เรียงกัน

ผ้าขึ้นไทลื้อ - ลักษณะเด่นของขึ้นไทลื้อ คือ ลวดลายมักจะอยู่ตรง
กลางของตัวขึ้นเป็นส่วนใหญ่ โดยส่วนต้นขึ้นมักจะเป็นสีพื้น ไม่ว่าจะใส่ใน
โอกาสใด ทั้งนี้ลวดลายทางบนตัวขึ้นจะเกิดจากเส้นพุ่ง โดยวิธีการเย็บผ้าเป็น
ถุงจะเย็บสองข้างติดกัน

ผ้าโพกผม - ผ้าโพกผมของหญิงชาวไทลื้อส่วนมากเป็นสีขาว ความ
ยาวประมาณ 1 เมตร กว้าง 1 ฟุต อาจจะมีสีอื่น เช่น สีชมพูก็ได้ทำจาก
ผ้าไหม แต่ผ้าสีขาวที่ใช้โพกกันเป็นประจำทำจากผ้าฝ้าย

ทรงผม - หญิงชาติพันธุ์ไททุกกลุ่มไว้ผมยาวเกล้าเป็นมวย แต่
ลักษณะการเกล้ามวย และตำแหน่งของมวยผมแตกต่างกัน หญิงไทใหญ่เกล้า
ผมขมวดเป็น "มวยต่ำ" มวยผมอยู่ในแนวขวัญกลางศีรษะค่อนข้างมาทางท้ายทอย
มวยผมของหญิงไทลื้อ เป็น "มวยสูง" อยู่ในแนวเส้นระนาบกับขวัญกลางศีรษะ
ค่อนข้างไปทางด้านขวา มี "ว่องผม" หรือเส้นวงผมเล็ก ๆ กระตุกขึ้นมาเหนือ
มวยผม

เครื่องประดับ - เครื่องประดับที่หญิงไทลื้อนำมาตกแต่งร่างกายคือ
ปิ่นปักผม เข็มขัดเงิน และกำไลข้อมือ ต่างหู ทำจากผ้าแดงพันแก้วสี และ
ชุกลงไปในรูหูซึ่งในรูหูจะขยายกว้างขึ้น เครื่องประดับประเภทโลหะจะทำ
จากเงิน

นอกจากผ้าที่นำมาตกแต่งร่างกายแล้ว ชาวไทลื้อยังมีผ้าที่เป็น
เอกลักษณ์เฉพาะกลุ่มของตนอีกคือผ้าเช็ด

"ผ้าเช็ด" เป็นคำภาษาไทย ซึ่งใช้เรียกผ้าทอชนิดหนึ่ง ผ้าเช็ด
จะมีลักษณะเป็นผืนผ้าสีเหลี่ยมใช้วิธีการทอด้วยการขีด หรือจกเป็นลวดลาย
ต่าง ๆ หลากหลายแบบ แบ่งผ้าเช็ดได้ 3 ขนาดคือ ผ้าเช็ดหลวง, ผ้าเช็ด,
ผ้าเช็ดน้อย

ผ้าเช็ดหลวง - เป็นผ้าชนิดหนึ่งซึ่งพบเฉพาะในกลุ่มไทลื้อ ลักษณะ
เป็นผืนขนาดยาวประมาณ 2-3 เมตร กว้างประมาณ 15-30 เซนติเมตร
รูปลักษณะคล้าย "ตุง" มาก ชาวไทลื้อจะทำผ้าเช็ดหลวงนี้ถวายวัดเช่น

เดียวกับการถวายเป็นถวายด้วยแหวนไว้ในวิหาร ผืนผ้าเช็ดหลวงจะเป็นผ้าฝ้าย สีขาว ส่วนลวดลายที่เกิดจากเส้นพุ่งจะมีหลากสี สีที่เด่นคือสีดำและแดง ลวดลายในแต่ละช่วงจะเป็นรูปคน สัตว์ ต้นไม้ ดอกไม้ และลายเรขาคณิต

ผ้าเช็ด - เป็นผ้าผืนยาวประมาณ 1-1.50 เมตร กว้างประมาณ 15-40 เซนติเมตร เป็นผ้าที่ใช้สำหรับตกแต่งร่างกายในโอกาสพิเศษ ชาวไทลื้อจะใช้เฉพาะสำหรับผู้ชายพาดไหล่เวลาไปวัดหรือไปในงานฉลองพิธีกรรมต่าง ๆ โดยวิธีการพาดจะพับ 2-3 ทบ ให้ผ้าหน้าแคบลงพอดีกับไหล่และพับด้านยาวให้เหลือครึ่งหนึ่ง ใช้พาดบนไหล่ด้านซ้ายหรือขวาก็ได้

ผ้าเช็ดน้อย - เป็นผ้าฝ้ายสีขาวผืนขนาดเล็กกว้างประมาณ 15-20 เซนติเมตร และยาวประมาณ 20-30 เซนติเมตร มีลายขัดขนาดเล็กเป็นริ้วตรงชายผ้า 2 ข้าง ใช้เป็นผ้าเช็ดหน้า และตกแต่งครีวตาน เพื่อถวายพระ

ถุงย่าม - ถุงย่ามที่ชาวไทลื้อใช้ในชีวิตประจำวัน ขณะออกบ้าน ปัจจุบันคือเป็นถุงย่ามสีแดง เอาไว้ใส่หมากพลูหรือดอกไม้ธูปเทียนไปวัด ถุงย่ามนี้เป็นศิลปหัตถกรรมแล้วยังเป็นเครื่องประดับอีกด้วย เมื่อหญิงชายปลงใจรักใคร่กัน จะมอบถุงย่ามให้ไว้เป็นที่ระลึก ถุงย่ามแบบนี้ จะปักลวดลายต่าง ๆ หลากสีด้วยเส้นด้ายจากฝ้ายหรือไหมพรม มีภาพลายนกยูงเป็นสัญลักษณ์แห่งศิริ มงคลและความสุขสบาย ภาพลายปักรูปช้างเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงถึงความอุดม สมบูรณ์ของพืชพรรณธัญญาหาร เป็นต้น

หญิงชาวไทลื้อทุกคนก่อนจะแต่งงาน มีเหย้ามีเรือนออกไป ทุกคนจะต้องทอผ้าได้ เพื่อจัดเตรียมที่นอน หมอน และชุดแต่งงานของตน ซึ่งกว่าจะจัดเตรียมเรียบร้อยต้องใช้เวลาาน โดยเริ่มต้นตั้งแต่การปลูกต้นฝ้าย ซึ่งใช้เวลา 2-3 เดือน ถึงจะเก็บดอกฝ้ายได้นำดอกฝ้ายมาแยกเมล็ดออก มาตีให้เป็นเส้นด้าย นำเส้นด้ายไปซักน้ำเปล่า นำไปแช่กับข้าวจ้าวที่หุงเรียบร้อยแล้ว คลุกให้เข้ากันจนเม็ดข้าวแตกละเอียด เพื่อให้เส้นฝ้ายหยาบ มีฉะนั้นเส้นด้ายจะเปื่อย ขาดง่าย นำด้ายไปปั่นในหลอดทอผ้าได้ เมื่อทอได้ผ้าแล้วถึงขั้นตอนนำมาย้อมคราม โดยปลูกต้นคราม หวานเมล็ดลงไปใช้เวลาประมาณ 2-3 เดือน ให้ต้นครามสูงท่วมหัวคนเกี่ยวต้นคราม นำมามัดรวมกันแช่ในหม้อที่มีปากกว้างประมาณ 1 ฟุต แช่ทิ้งไว้ 1 วัน 2 คืน เพื่อให้ น้ำออกมาสีเขียวๆ

นำกากต้นครามทิ้งไป ผสมปูนขาวก้อนลงไปให้หมด ให้นำเปลี่ยนเป็นสีเหลือง
แช่ปูนทิ้งไว้ประมาณ 1 เดือน จะเกิดฟองสีดำนปากหม้อ คนให้น้ำขุ่นตก
ตะกอนรินเอาน้ำใส ๆ ทิ้งไป ยังต้องมีการผสมน้ำต่างลงไปอีกด้วย การ
เตรียมน้ำต่างโดยการใช้ผักโขม ตากแดดให้แห้งเผาไฟให้เหลืองแต่ขี้เถ้า เอา
ขี้เถ้าผสมน้ำกรองเอาแต่น้ำใส และนำน้ำครามหรือน้ำหอมที่เตรียมไว้ในชั้น
แรกผสมลงไป ทิ้งไว้ประมาณ 6-7 วัน ช่วงนี้ชาวไทลื้อเชื่อว่ารอจนกว่าผีหอม
จะมาจึงจะใช้การได้ โดยสังเกตจากสีน้ำออกสีดำครึ้ม ๆ มีกลิ่นหอม จึงนำผ้า
ที่เสร็จจากการทอลงข้อมได้ ช่วงที่รอผีหอมมานี้ ต้องหมั่นตรวจดูทุกวัน ซึ่งผี
อาจจะมาช้าหรือเร็วก็ได้ หากไม่รอผีมา นำผ้าลงข้อมจะติดผ้าได้ไม่ทนทาน
นำผ้าลงข้อมได้คราวละ 1 อ้า (ผ้า 1 อ้า แบ่งเป็น 2 ชั้น ชั้นละ 2 วา
เพราะฉะนั้นผ้า 1 อ้า = 4 วา) ตัดได้ 1 ชุด หากตัดเสื้อปิดผ้า 1 อ้า
ตัดเสื้อได้ 3 ตัว การข้อมผ้าต้องข้อมถึง 3-4 ครั้ง โดยครั้งแรกข้อมแล้วนำ
ขึ้นผึ่งแดดจนแห้ง แล้วข้อมใหม่อีกหลายครั้งจนกว่าอ้อมจะติดทนทาน นอกจากนี้
สีอื่นที่นำมาข้อมผ้าคือสีเหลืองจากขมิ้น โดยใช้ขมิ้นมาตำปนกับมะกอก แล้วนำ
ผ้าลงข้อม

การแต่งกายของชาวไทลื้อในปัจจุบันจะแตกต่างจากที่กล่าวข้างต้น
โดยจะแยกกล่าวถึงการเปลี่ยนแปลงการแต่งกายของชายชาวไทลื้อและหญิง
ไทลื้อ ดังนี้

1. การแต่งกายของชายชาวไทลื้อ จากการสอบถามพ่อเฒ่าอายุ
มากกว่า 70 ปีขึ้นไป กล่าวว่า การแต่งกายตามแบบเดิมของชายไทลื้อ ไม่ว่าจะ
อยู่บ้าน ออกไปทำงาน ไปร่วมงานพิธีต่าง ๆ จะแต่งกายด้วยชุดลื้อทั้งนั้น
คือ กางเกงขาก๊วย แต่เป้กางเกงลึกกว่ามาก เสื้อเป็นเสื้อข้อมคราม
สีหม้อหอม ทั้งรังคุดและกระคุดจะทำจากผ้าทอสีล้วน โดยนำผ้ามาพันม้วนเป็นปม
กลม ๆ และนำผ้าชิ้นเล็ก ๆ มาคล้อง คล้ายกระคุดเสื้อจีนปัจจุบัน และเวลา
ออกไปวัดหรือไปร่วมงานทำบุญที่ไหนจะต้องพาดผ้าเช็ดไว้บนบ่าด้วย และ
สะพายย่ามสีแดง เพื่อใส่ของใช้ส่วนตัวไปด้วย อีกประการหนึ่งคือ โปกผ้าด้วย
ผ้าสีขาวด้วย

การแต่งกายดังกล่าวค่อย ๆ หดไป ตั้งแต่สมัยเป็นหนุ่ม ผ้า โปกหัวและผ้าเช็ดหน้าดำเริ่มหดไปก่อน ไม่ค่อยมีคนปฏิบัติต่อมาจึงค่อย ๆ หดไปจนถึงระยะเวลาประมาณ 40 กว่าปี ที่ไม่นิยมตามแบบเดิมอีก เนื่องจากความคิดที่ว่า "ล้าสมัย" ต่อมาเสื้อเริ่มเป็นเสื้อหม้อห้อมธรรมดา ที่ ย้อมครามและตัดธรรมดาไม่มีการตกแต่งลวดลาย รวมทั้งทำกระดุมจากผ้าที่มา ผูกติดกันและเป็นกระดุมธรรมดาในที่สุด กางเกงเปลี่ยนจากกางเกงเป้าลึก มาเป็นกางเกงขาถ้วยธรรมดาที่เป้าไม่ลึก ยังใส่ได้ในงานทุกโอกาส ประมาณปี 2500 มาจนถึงปัจจุบัน เสื้อผ้าเริ่มเปลี่ยนไปหมด กางเกงเป็น กางเกงตามสมัยนิยมปัจจุบัน เรียกว่า "เดี๋ยวทรง" เสื้อเป็นเสื้อธรรมดา ซื้อมาจากตลาดหรือคนมาเร่ขายได้ การแต่งกายไปในงานมากจะเริ่มเปลี่ยนเป็น เสื้อสีอื่นที่ไม่ใช่เสื้อสีครามหรือหม้อห้อม ใส่กางเกงทรงออกจากบ้านตลอด ยกเว้นขณะไปทำงานทำไร่ การแพร่หลายเข้ามาของเสื้อผ้าแบบใหม่ เนื่องจาก มีคนหาบมาเร่ขายโดยไปซื้อมาจากเมืองน่าน หรือไปซื้อจากเมืองแพร่ โดยอำเภอ เชียงม่วนปลุกยาสูบด้วย ต้องนำยาสูบไปส่งที่แพร่ แต่มีถนนหนทาง ที่ลำบากไม่สะดวกในการไปซื้อมาขายโดยตรง จึงได้แต่ติดรถยาสูบไป ซื้อมาขาย ผู้ที่นำมาขายคือคนจีนที่อยู่บ้านนาง บ้านนางเป็นชุมชนที่มีสินค้า ขายและเจริญกว่าทุกแห่งในอำเภอ เชียงม่วน พ่อค้าอีกประเภทที่นำมาขายคือ นำมาพร้อมกับวัวต่าง ที่เร่มาขายของประเภทของใช้ในหมู่บ้านด้วย การ เปลี่ยนแปลงเสื้อของชายนั้น ฝ่ายหญิงที่เป็นแม่บ้านจะเป็นผู้จัดหาซื้อมาให้

2. การแต่งกายของหญิงไทลื้อ การแต่งกายของหญิงไทลื้อใน อดีตยังเป็นดังที่กล่าวมาข้างต้น แต่ปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้าง แต่ไม่ถึง กับไม่คงรูปเดิมไว้เลย เช่น ชายชาวไทลื้อ และการแต่งกายของสตรีไทลื้อ ที่ยังคงอยู่มาจนถึงทุกวันนี้ยังเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ตนอย่างแจ่มชัด โดยเฉพาะสตรีสูงอายุ แม้ว่าเสื้อปักของสตรีสูงอายุจะลดลวดลายในการ ตกแต่งแถบเสื้อด้านหน้าลงบ้างก็ตาม ขณะไปวัดจะแต่งกายตามแบบประเพณี เกือบ 100 % คือ ใส่เสื้อปัก ชินลื้อ โปกผม แม้ขณะอยู่บ้านก็เช่นกันจะใส่ ชินลื้อ เสื้อปัก จะโปกผมหรือไม่ก็แล้วแต่ แต่ถ้าอากาศร้อนจะใส่แต่เสื้อชั้นใน

หากว่าใครขึ้นบ้านไป จึงจะเอาเสื้อปิดที่วางไว้ใกล้ตัวมาสวมทับ ปัจจุบันหญิงชราแทบทุกคนจะมีผ้าถุงหรือชิ้นสมัยใหม่ (โสร่ง) ที่มีขายตามท้องตลาดไว้ผลัดเปลี่ยนซึ่งลูกหลานเป็นคนซื้อให้ แต่แรกกล่าวว่า การใส่ชิ้นลื้อรู้สึกสบายกว่าใส่ชิ้นโสร่งที่ซื้อจากท้องตลาด เพราะชิ้นลื้อนุ่มกว่า อีกทั้งตนเองเป็นลื้อและใส่มาตั้งแต่เด็กแล้ว ผู้ที่ทอผ้าแบบลื้อคือกลุ่มคนชราพวกนี้กลุ่มหนึ่ง ซึ่งส่วนใหญ่จะทอเพื่อขายมากกว่า อีกกลุ่มหนึ่งที่สามารถทอผ้าแบบลื้อได้คือสตรีวัยกลางคนหรือรวมตัวกันในนามกลุ่มแม่บ้าน ซึ่งบางคนทอชิ้นไม่ได้ แต่ต้องหาชิ้นลื้อไว้ประจำตัวเอง 1 ผืน เนื่องจากขณะออกนอกหมู่บ้านจะใส่ชิ้นลื้อเพื่อแสดงเอกลักษณ์ของกลุ่ม

การเปลี่ยนแปลงการแต่งกายของหญิงไทลื้อนั้น เริ่มเมื่อประมาณ 30 ปีที่แล้ว โดยพ่อค้าเร่จากบ้านมวงนำมาขายโดยไปซื้อมาจากเมืองน่าน ผ้าที่นำมาขายก่อนคือผ้าชิ้นราคาถุงละ 12 บาท เลื่อยยังไม่มีเสื้อสำเร็จรูปเข้ามาขาย มีผ้าตัดเสื้อเป็นผ้าโทเรหรือผ้าลินินขายในราคาหลาละ 6-7 บาท ต่อมาประมาณ 3 ปี จึงมีผ้าถุงลาย และผ้าตัดเสื้อที่มีลวดลายมาขายผ้าถุงลายผืนละ 17 บาท การเปลี่ยนจะเริ่มเปลี่ยนจากชิ้นก่อนเนื่องจากชิ้นต้องใช้เวลาทอยาก เนื่องจากมีลวดลายแต่เสื้อไม่ต้องตกแต่งลวดลาย เพียงแต่ทอเสร็จย้อมครามก็ตัดเป็นตัวได้เลย อีกทั้งผ้าที่จะนำมาทอผ้าไม่มีขาย และถนนหนทางไม่สะดวกจะเดินทางไปซื้อผ้าย ขณะที่เสื้อผ้าสำเร็จรูปนำมาขายถึงหมู่บ้าน

กลุ่มสตรีที่นำในการเปลี่ยนแปลงการแต่งกายเริ่มจากหนุ่มสาวที่ทันสมัยซื้อมาใส่ก่อน ต่อมาเมื่อผู้คนเห็นสวยจึงซื้อใส่ตามเมื่อมาขายรอบหลัง อีกทั้งเพื่อเสื้อผ้าที่ตัวเองใส่มาตั้งแต่เด็กอยากเปลี่ยนบ้าง จะซื้อใส่กันเรื่อย ๆ มา อีกทั้งภาวะเศรษฐกิจที่ต้องทำมาหากินอย่างเร่งรีบ การซื้อเสื้อผ้าใส่สะดวกรวดเร็วกว่าการทอผ้าเองมาก จึงนิยมกันมาจนถึงปัจจุบัน แม้ว่าพัฒนาการประจำตำบลจะส่งเสริมให้สตรีไทลื้อทอผ้าพื้นเมืองมากขึ้น แต่เป็นการทอเพื่องานหรือเพื่อแสดงเอกลักษณ์ของกลุ่มตนเองบ้างขณะเท่านั้น

แต่มิได้เข้าไปส่งเสริมหรือปลุกจิตสำนึกให้หันกลับมาใส่ใจเสื้อผ้าตามแบบเดิมอีก ซึ่งคงจะทำได้ยากมาก

ภาษาไทยลื้อ

ภาษานับเป็นเอกลักษณ์อีกประการหนึ่งของกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งเมื่อกล่าวคำพูดออกมาจะทราบว่าตนเป็นสมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์ไหน เช่นเดียวกับภาษาไทยลื้อซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลื้อ และเป็นวัฒนธรรมสุดท้ายที่ผู้วิจัยเลือกมาเป็นตัววิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมชาวไทยลื้อ ภาษาไทยลื้อเรียกว่า อักษรไทยน้อย (กำจร สติรกุล, 2526: 39) ซึ่งแต่เดิมมีทั้งภาษาพูดและภาษาเขียนในสิบสองปันนา มีตัวอักษรเป็นของตนเองทั้งแบบเก่าและแบบใหม่ อักษรไทยลื้อที่พบในเขตประเทศไทยผสมผสานกับอักษรล้านนาจนขาดลักษณะของอักษรไทยลื้อแท้ (ประเสริฐ ฒ นคร, 2529: 2) ต้นกำเนิดอักษรไทยลื้อและอักษรล้านนานั้นนักปราชญ์ทางภาษาทุกท่านลงความเห็นว่าเมื่อเทียบอักษรไทยลื้อกับอักษรธรรมล้านนา เช่นตัว "ม" ตัว "น" ทั้งตัวหลักและตัวเชิงแล้วปรากฏว่าคล้ายกับอักษรล้านนายุคหลัง พ.ศ. 2100 เมื่อสอนกับพงศาวดารล้านนาแล้ว ปรากฏว่าพระเจ้าติโลกราชตีขึ้นไปถึงสิบสองปันนา สันนิษฐานว่าอักษรธรรมล้านนาคงจะแพร่ไปสู่สิบสองปันนาพร้อมกับพุทธศาสนานิกายลังกาวงศ์ใหม่ อักษรไทยลื้อและอักษรล้านนามีความใกล้เคียงกัน ส่วนที่แตกต่างกันมีดังต่อไปนี้ (เฟิ่งอ้าง, 2529: 3-5)

1. ไทยล้านนานิยมเขียนตัวสะกดเป็นตัวเชิงไว้ข้างล่างพยัญชนะหรือสระ เว้นแต่จะมีสระหรืออักษรอื่นไปกันทำอยู่ข้างล่างเสียก่อน จึงจะนำตัวสะกดขึ้นมาเขียนไว้ระดับเดียวกับพยัญชนะต้น ทั้งนี้เพื่อประหยัดโบลานแต่ไทยลื้อประหยัดกว่า ถ้าเขียนตัวสะกดไว้ข้างล่างไม่ได้ก็จะนำไปเขียนไว้เหนือพยัญชนะต้นแทน

2. ไทยลื้อไม่มีสระประสม ออกเสียงสระ "เอีย" เป็น "เอ" สระ "เอือ" เป็น "เออ" และสระ "อัว" เป็น "โอ" ฉะนั้นถึงแม้จะยืมอักษรวิธียุคล้านนา แต่จะอ่านออกเสียงแบบไทยลื้อ เช่น เขียน "ทวด" อ่านว่า "โทษ"

3. สระบางตัวซึ่งกลายเสียงไปไม่ตรงกับเสียงสระของล้านนา เช่น "เป็นคน" ออกเสียงว่า "ป็นคน"

นอกจากนี้ยังมีสระอาทางล้านนากลายเสียงไปเป็นสระแอในไทลื้อ เช่น "คั้น" เป็น "แชน" "จัด" เป็น "แจต"

ภาษาไทยลื้อที่ศึกษาวิจัยในบ้านทุ่งมอก จะศึกษาเพียงภาษาพูดเท่านั้น เนื่องจากไม่พบภาษาเขียนหรืออักษรไทลื้อจะพบแต่ตัวเมือง หรืออักษรธรรม ล้านนาเท่านั้น

ตัวอย่าง

1. หมวดร่างกาย

ภาษาไทยกลาง

จมูก

ผม

คิ้ว

ปาก

เล็บมือ-เล็บเท้า

แขน, ขา

ตา

หู

ภาษาไทยลื้อ

อู่ตั้ง

ผม

โห

สบ

เล็บมือ-เล็บตีน

แขน, ขา, แขน้ง

ต้า

หู

2. หมวดเครื่องแต่งตัว

ภาษาไทยกลาง

ผ้าถุง

กางเกง

กระโปรง

ผ้าเช็ดหน้า

หมวก

ถุงเท้า

ภาษาไทยลื้อ

ซิ่น

ผ้าเตี่ยว

กะป๋อง

ผ้าสีแจ่ง

โหมวก

ถุงตีน

รองเท้า
เข็มขัด

แค็บ, เก็บ
สายอ้าง

3. หมวดเครื่องใช้ในบ้าน

ภาษาไทยกลาง

ภาษาไทยลื้อ

แก้วน้ำ

ก๊อก, หว่านก๊อก

ที่นอน (หนา)

ผ้าเสื่อ

ที่นอน (บาง)

ผ้าแลบ

ช้อน

จ้อน

จาน

จ้าน, จาน

หม้อแกง

หม้อเหก

หม้อนึ่ง

หม้เก้อ

3. หมวดคำเรียกญาติ

ภาษาไทยกลาง

ภาษาไทยลื้อ

พ่อ, แม่

อ้อป้อ, อ้อแม่

ลูกสาว (ที่ยังไม่แต่งงาน)

ลูกสาว

ลูกสาว (แต่งงานแล้ว)

ลูกหญิง

ลูกสาว (คนสุดท้าย)

ลูกหล้า

ลูกชาย

ลูกบ่าว

พี่ชาย

พี่อ้าย

พี่สาว

พี่เอื้อย

ลูกเขย

ลูกชาย

น้ำ, อา

น้ำ, อา

ปู่, ย่า, ตา, ยาย

พ่อเฒ่า, แม่เฒ่า

ข่า

ข้อย

4. อื่น ๆ

ภาษาไทยกลาง

ยางลบ

ดินสอ

เขียนหนังสือ

เหน้อย

ทำ

ขึ้นข้างบน

ลงข้างล่าง

ภาษาไทยลื้อ

ลู่ลบ

ปืด

แต่้ม

หมอย

เอ็ด

เมอเหนือ

เมอล่าง

ภาษาไทยกลาง

ไปก่อน

ไปไหน

กลม

ตน

เลื้อผ้า

มะละกอ

ฝรั่ง

น้อยหน้า

ไปไม่คืน (ตาย)

ทำอะไรกิน

น้ำพริก

กล่องข้าว

ขันโตก

กาละมัง (เล็ก)

ข้าวโพด

ภาษาไทยลื้อ

เมือออน

ไปซ่า

มุน

ตน

เลื้อผ้า

กล้วยสะเปา

กล้วยสะดา

ม่าแก่นแอด

ไปบ่ป็อก

แปงอะซำกิน

น้ำหมี

ข้าวแอบ

หมู่ข้าว

หว่านลา

ข้าวโดง

จากการตรวจสอบการออกเสียงในภาษาไทยที่มีระบบเสียง 2 เสียง ตามที่กล่าวไว้ในบทที่ 2 ส่วนของภาษาไทยนั้น ปรากฏว่าชาวไทยยังออกเสียงตามนี้ทุกประการ วรรณกรรมประเภทมุขปาฐะที่พบในบ้านทุ่งมอกที่ยังพอจดจำกันได้มีเพียงคำอู้บ่าวสาว หรือโวหารรักของหนุ่มสาวเท่านั้น เช่น

ตัวอย่าง

หญิงกล่าว	พื้หนึ่งแล้ว	จะแอมแกมสอง
	ชี่เรือน้ำนอง	ช้อนสองข้างลุ่ม
ความหมาย	พื้หนึ่งแล้วจะมาจับอีกมันไม่ดี	
ชายกล่าว	เก็บพื้ไว้ใช้	ไว้ใช้ไว้สอย
	ไว้แฉงผามปอย	ปลุกตุนยะข้าว
หญิงกล่าว	ให้รับพื้ไว้ เป็นแพนแกะ จะได้ช่วยทำงาน	
หญิงกล่าว	เก็บลูกเป็นไว้	กลัวลูกเป็นพอม
	บ่มียังตอม	บ้านน้องกินข้าว
ความหมาย	รับไว้ไม่ได้หรอก	บ้านน้องไม่มีข้าวเลี้ยงดู
ชายกล่าว	เก็บพื้ไว้	บ่ถ้ากลัวพอม
	เอาแกลบห้วมอง	ตอมไว้ก็ต้อย
ความหมาย	ไม่ต้องกลัวพื้พอมหรือให้กินรำที่อยู่ในครกกระเดื่องก็ได้	

วรรณกรรมมุขปาฐะประเภทอื่น ๆ เช่น ปริศนาคำทาย, เพลงกล่อมเด็ก, นิทานพื้นบ้านหรือขบถล้อ ไม่มีผู้จดจำได้แล้ว วรรณกรรมประเภทลายลักษณ์อักษรยังคงมีอยู่ในหมู่บ้าน ประเภทชาดกและคำสอนต่าง ๆ ซึ่งจะอยู่ในธรรมหรือปี่ปลาของพระสงฆ์ในวัดจะนำออกมาเทศน์สั่งสอนเมื่อถึงวันพระหรืองานประเพณี เช่น ตาธรรมหลวง เป็นต้น

การใช้ภาษาพูดของชาวไทยในบ้านทุ่งมอก พบได้ 4 ลักษณะคือ

1. **พูดภาษาไทยมาตรฐาน** ซึ่งจะปรากฏเฉพาะเด็กในโรงเรียนที่ใช้สื่อสารกับครูขณะอยู่ในโรงเรียนเท่านั้น
2. **พูดภาษาไทยล้านนาหรือคำเมือง** การพูดคำเมืองจะพบได้ในกรณีที่คู่สนทนาเป็นคนต่างชาติพันธุ์กัน คือ ระหว่างคนเมือง ซึ่งชาวไทย

เรียกว่า คนไตพูดกับคนลื้อ ซึ่งจะมีจำนวนหนึ่งในบ้านทุ่งมอก แต่คนไตสามารถฟังภาษาลื้อรู้เรื่อง เนื่องจากคลุกคลีมานานหรือแม้แต่คนลื้อด้วยกันเอง บางครั้งยังใช้คำเมืองในการสื่อสารกัน เช่น เจ้าอาวาสวัดทุ่งมอกจะพูดเฉพาะภาษาลื้อกับพวกเด็ก ๆ เท่านั้น ส่วนพูดกับคนเฒ่าคนแก่ที่เป็นลื้อนั้นจะใช้คำเมือง เนื่องจากเกรงว่าจะพูดผิดและรู้สึกเขิน ประกอบกับตอนเป็นเด็กแม่เป็นคนไตและใช้คำเมืองพูดกับแม่ และพูดลื้อกับพ่อ ทำให้พูดได้ทั้ง 2 ภาษา แต่มีความมั่นใจในการใช้ภาษาไทยมากกว่า

3. **พูดภาษาลื้อ** ซึ่งจะพบมากที่สุดใ้หมู่บ้าน ใช้สื่อสารกันทั้งอยู่ในบ้านและออกนอกบ้าน สันทนากับคนที่พบปะที่เป็นคนลื้อด้วยกัน ไม่ว่าจะพบปะกันที่ใด เช่น โรงเรียน วัด หรือนอกหมู่บ้านตนเองก็ตาม ซึ่งกลุ่มคนที่พูดภาษาลื้อไม่เปลี่ยนแปลงเลยคือกลุ่มคนเฒ่าคนแก่ใ้หมู่บ้าน โดยเฉพาะคนแก่ผู้หญิงซึ่งบางคนจะพูดคำเมืองไม่ค่อยได้

4. **การพูดทั้งสองภาษา** จะพบได้เมื่อคู่สนทนานั้นเป็นคนไตกับคนลื้อ เช่น เด็กที่เรียนในโรงเรียนมีเพื่อนทั้งคนลื้อและคนไต การใช้ภาษาจะเลือกใช้ให้เหมาะกับกลุ่มที่ตนจะสื่อสารด้วย หรือการที่เด็กเติบโตมาในครอบครัวที่คนใดคนหนึ่งเป็นไต โดยเฉพาะแม่เด็กจะมีแนวโน้มในการพูดตามแม่มากกว่า เนื่องจากการเลี้ยงดูที่ใกล้ชิด อย่างไรก็ตามหากว่าครอบครัวนั้นอยู่ในชุมชนหรือสภาพแวดล้อมของวัฒนธรรมที่เด่นกว่า เช่น ปู่ ย่า ตา ยายที่ยังใช้ภาษาลื้ออยู่และใช้พูดกับเด็ก เด็กก็จะพูดภาษาลื้อได้ ซึ่งนับว่าเป็นการถ่ายทอดภาษาที่ดียิ่ง บางครอบครัวที่พ่อหรือแม่เป็นคนลื้อหรือเป็นคนลื้อทั้งคู่แต่อพยพไปอยู่ในชุมชนของคนไต พ่อแม่จะใช้คำเมืองสื่อสารกับลูก แต่พ่อแม่ยังใช้ภาษาลื้อพูดคุยกันเอง และการที่พ่อค้าเร่เข้ามาขายของใ้หมู่บ้าน เขาฟังภาษาลื้อไม่รู้เรื่อง จึงต้องใช้คำเมืองสื่อสารกัน

สิ่งที่น่าสังเกตประการหนึ่งของการใช้ภาษาใ้หมู่บ้านทุ่งมอก คือ แม้ว่าประชากรใ้หมู่บ้านจะเป็นชาวไทลื้อเกือบทุกหลังคาเรือน แต่ภาษาที่ใช้สื่อสารขณะเป็นทางการคือ การประชุมของหมู่บ้านจะใช้ภาษาไทยหรือคำเมืองเป็นภาษาใ้ใช้ในการใช้ประชุม แต่ขณะเดียวกันคนเข้าฟัง จะหันไปพูดคุยกันด้วยภาษาลื้อ

วัฒนธรรมบางประการที่เลือกนำมาศึกษาทั้ง 4 ประการข้างต้นนั้น ได้แก่ ประเพณีการตานธรรม พิธีส่งเคราะห์บ้าน-หมู่บ้าน-เมือง การแต่งกาย และภาษา โดยประเพณีการตานธรรม พิธีส่งเคราะห์บ้าน-หมู่บ้าน-เมือง ยังคงถือปฏิบัติกันทั่วไปสืบทอดมาแต่เดิม การแต่งกายของชาวไทลื้อเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมมาก ยกเว้นกลุ่มสตรีสูงอายุที่ยังคงรักษาเอกลักษณ์การแต่งกายไว้ได้มากที่สุด ภาษาที่ใช้สื่อสารในชุมชนและในชีวิตประจำวันคือภาษาไทลื้อ นอกจากนี้ยังใช้คำเมืองสื่อสารกันบ้าง